

Suomalais-ugrilaisesta alkukodista¹

Kun suomalaiset kielentutkijat Heikki Paasonen ja E. N. Setälä tämän vuosisadan alkupuolella esittivät suurin piirtein samansuuntaisen käsityksen siitä, missä päin suomalais-ugrialaisten kansain alkuperäisen yhteisen kotiseudun voidaan päätellä sijainneen, sai heidän edustamansa kanta ainakin useiden muiden kielentutkijain hyväksymyksen ja jäi etenkin näiden keskuudessa vuosikymmeniksi melko yleisesti vallitsevaksi. Muutamat arkeologit sen sijaan katsoivat eräiden esihistorian piiriin kuuluvien seikkojen johtavan toisenlaisiin päätelmiin.

Viime aikoina on kysymys jälleen tullut pohdinnan kohteeksi. Professori Kustaa Vilkuna on useita kertoja esittänyt siitä oman käsityksensä, ja hänen aloitteestaan järjesti Suomen yleisradio syksyllä 1951 esitelmäsarjan, jonka puitteissa hän ja tämän esittäjä koettivat eri puolilta valaista asiaa ja arkeologi, prof. Ella Kivikoski selvitteli suomalaisten tuloa Suomenlahden pohjoispuolelle, nykyiseen Suomeen.

Indoeurooppalaisten kansain yhteisestä alkukodista on aikojen kuluessa kirjoitettu sangen paljon. Mm. on pohdittu kysymystä, onko se sijainnut Euroopan vai Aasian puolella, mutta yleisesti hyväksytyyn tulokseen näyttää olleen vaikeata päästä. Ajallisesti viimeisin tähänastinen toimenpide ongelman selvittelyssä lienee Kööpenhaminassa Tanskan kuninkaallisen tiedeseuran toimesta viime lokakuun alkupäivinä pidetty kongressi, jossa eräät pohjoismaiden kielentutkijat ja arkeologit neuvottelivat asiasta ja koettivat kukin osaltaan tuoda siihen valaistusta. Kun minun ei ollut mahdollista noudattaa kutsua tähän kongressiin ja sen osanottajille tähdentää sen jo kauan sitten tehdyn huomion merkitystä, että indoeurooppalaista alkukotia etsittäessä on välttämätöntä ottaa huomioon suomalais-ugrilaisen alkukodin mahdollinen sijaintiseutu, ja kun yhdeksäntoista minuutin radioesitelmässä oli mahdotonta perinpohjaisesti selvittää tätä laajaa aihetta, rohkenen tänä päivänä ja tässä tilaisuudessa ottaa asian uudelleen puheeksi. Kuluvalle ja tulevalle vuodelle sattuvat arvokkaat muistopäivät, suomen kielen ensimmäisen professorin M. A. Castrénin nimittämisen ja hänen pian sen jälkeen sattuneen kuolemansa satavuotismuistot, myös kehoittavat jälleen käsittelemään aihetta, jota tämä tietemme suurmieskin on pohtinut. — Kun seuraavassa esityksessä useasti joudun koskettelemaan aikaisempien tutkijain käsityksiä, tuntuu olevan tarpeen aluksi luoda lyhyt, tärkeimpään rajoittuva katsaus tämän kysymyksen tutkimuksen historiaan.

Satakaksi vuotta sitten, 9:ntenä marraskuuta 1849, H. G. Porthanin

¹ Suomalais-ugrilaisen Seuran vuosikokouksessa 2. 12. 1951 pidetty alkajaisesityelmä.

syntymäpäivänä, piti MATIAS ALEKSANTERI CASTRÉN yliopiston juhlasalissa kuuluisaksi tulleen esitelmän «Hvar låg det Finska folkets vagga?»¹ Castrén lähti, kuten on yleisesti tunnettua, siitä käsityksestä, että suomalais-ugrilaiset (l. suomalaiset, kuten hän sanoi), samojedilaiset ja turkkilaiset kielet ja kansat ovat toisiensa alkusukulaisia, polveutuvat samasta kannasta. Näiden kansojen keskenään samankaltaisten kuvitelmien mm. laulun ihmeitä tekevästä mahdista, niiden sekä lyyrillisten että eepillisten runojen samanlaisen tunnepohjan ja aihepiirin ym. hän katsoi vahvistavan tällaista käsitystä. Eräät vanhojen tarinoiden antamat viittaukset, muutamats hänen mielestään yhteiset paikannimet (esim. Irtyšin alueella tavattava *Sum = Suomi*, Jenisein tataarinkielinen nimi *Kem = Kemi* ja sen lisäjokien nimet *Sim* ja *Ija = Simo- ja Iijoki*) johtivat hänet siihen päätelmään, että mainittujen kansojen yhteinen «kehto» on sijainnut Keski-Aasiassa Sajanin vuoriston ja läntisen Altain vuorijonon tienoilla, Ob, Irtyš ja Jenisei jokien latvoilla. Näillä seuduilla on tataarien kertomusten ja kiinalaisten historialähteiden mukaan muinoin asunut Akkarak-niminen vaaleasilmäinen ja muutenkin vaalea heimo. Altain vuorille ovat eräiden aikaisempien tutkijoiden (Klaproth, Ritter) käsityksen mukaan turkkilaiset vetäytyneet vedenpaisumusta pakoon, Sajanin pilvipeitteiset huiput ovat Castrénin mielestä todennäköisesti olleet samojedien turvapaikkoja tuon tuhotulvan aikana, ja samoilta vuorilta ovat ilmeisesti siis myös varhaiset «suomalaiset» heimot etsineet siltä pelastusta.

Jo ennen Castrénin esiintymistä olivat muutamats tutkijat pohtineet samaa kysymystä. Eräät heistä kannattaa tässä lyhyesti mainita. Jo saksalainen historiantutkija AUGUST LUDWIG SCHLÖZER oli v. 1771 ilmestyneessä kuuluisassa teoksessaan «Allgemeine Nordische Geschichte» (esim. s. 307) lausunut, että suomalais-ugrilaiset («die Finnen», «die Finnische Völkerklasse») ovat eurooppalainen kansa, jonka Volga ja Ural näyttävät erottavan Aasiasta.² Kolmattakymmentä vuotta myöhemmin oli wieniläinen oppinut J. HAGER kirjassaan «Neue Beweise der Verwandtschaft der Hungarn mit den Lappländern» (1794) esittänyt sellaisen arvelun, että suomalais-ugrilaisten kansojen alkukoti olisi ollut Pohjoisen Jäämeren rannikolla.² Saksalaissyntyinen orientalisti JULIUS KLAPROTH taas oli teoksessaan *Asia Polyglotta* (1823), s. 182, päätellyt, että suomalaisten, s. o. suomalais-ugrilaisten kansojen alkuperäinen yhteinen asuinpaikka oli sijainnut Uralin vuoristossa, mistä heitä olisi vaeltanut sekä länteen että itään ja minkä vuoksi heitä oikeastaan olisikin kutsuttava uralilaisiksi. Virolainen kielen-
tutkija F. J. WIEDEMANN oli v. 1838 eräässä Tallinnan gymnasiumin kutsu-

¹ Litterära Soiréer i Helsingfors under hösten 1849, s. 1—21, Nordiska Resor och Forskningar V, s. 126—142; saksaksi käännettynä »Ueber die Ursitze des finnischen Volkes», Nordische Reisen und Forschungen V, s. 107—122.

² Vrt. JULIUS VON FARKAS *Ural-Altäische Jahrbücher* XXIV (1952), s. 1—22.

kirjassa («Einladung zur öffentlichen Prüfung») julkaisemassaan kirjoituksessa «Ueber die früheren Sitze der tschudischen Völker und ihre Sprachverwandtschaft mit den Völkern Mitteleuropas» taasen tullut sellaiseen tulokseen, että tšuudilaiset l. suomalais-ugrilaiset kansat olivat saapuneet Eurooppaan Aasiasta, missä ne olivat asuneet Keski-Aasiassa kielellisten sukulaistensa tataarien, mantšulaisten ja mongolien naapuruudessa.

Huomattavin ja tärkein, mitä viime vuosisadalla Castrénin jälkeen tästä kysymyksestä on julkaistu, sisältyy varmaankin muutamiin venäläisen luonnontieteilijän FR. TH. KÖPPENIN kirjoitelmiin. Tämä tutkija oli omaksunut käsityksen, että indoeurooppalaiset ja suomalais-ugrilaiset kielet ja kansat ovat keskenään sukua, ja päätteli, että niiden yhteinen alkukoti on sijainnut suorastaan Euroopan puolella, Volgan keskijuoksun seuduilla, siis samoilla tienoin, missä esim. Otto Schrader oli olettanut indoeurooppalaisten alkukodin olleen. Tämän käsityksen Köppen ensi kerran esitti v. 1886 näitä asioita koskettelevassa venäjänkielisessä tutkielmassaan sekä uudelleen saksalaisessa maan- ja kansatieteellisessä aikakauskirjassa *Das Ausland* 1890, s. 1001—1007, julkaisemassaan artikkelissa «Ein neuer tiergeographischer Beitrag zur Frage über die Urheimat der Indoeuropäer und Ugrofinnen».

Neljätoista vuotta tämän jälkeen, 15. 10. 1904, piti hiljan nimitetty Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kielitutkimuksen professori HEIKKI PAASONEN virkaanastujaisesityksensä¹, jossa hän päätyi siihen lopputulokseen, että suomalais-ugrilaisen kantaväestön alkukoti on sijainnut Euroopan ja Aasian välimailloilla Uralin seuduilla suhteellisen pohjoisilla leveysasteilla. — Pari vuotta myöhemmin, v. 1906, julkaisi O. P. Koistinen «E. N. Setälän tutkimusten mukaan» kirjansä «Suomen suvun alkukodista ja leviämisestä», jossa lausutaan, s. 11—12, mm.: «Nykyjään pidetäänkin varmana, että... Suomen suvun alkukoti on ollut... Kaakkois-Venäjän aroilla, Volgan ja Uralin tienoilla. Sieltä ovat nuo eri kansat, kenties Volgan rantoja pitkin nousten, nykyisille asuinpaikoilleen vähitellen levinneet.» Myöhemmin E. N. SETÄLÄ itse, esim. *Maaailmanhistorian* 2. osassa, s. 476—516, julkaisemassaan tutkimuksessa «Suomensukuisten kansojen esihistoria» on pitänyt todennäköisimpänä, «että suomalais-ugrilainen alkukoti olisi asetettava Volgan keskijuoksun tienoille» ja lausunut, että nämä seudut, mm. «Volgan mutkan ja Okan välinen alue sekä vastaavat seudut Volgan pohjoispuolella, niinkään itää kohti Kama-joen varret olisivat erittäin suositeltavat muinaistieteellisen tutkimuksen tarkastettaviksi puheenalaista mahdollisuutta silmälläpitäen». Melkein samoin hän on esittänyt asiasta käsityksensä *Tietosanakirjan* 9. osaan

¹ Painettu Paasonen kuoleman jälkeen v. 1923 *Turun Suomal. Yliop. Julk.*, Sarja B, I, n:o 5: Beiträge zur aufhellung der frage nach der urheimat der finnisch-ugrischen völker.

laatimassaan artikkelissa «Suomalais-ugrilaiset kansat» (palsta 294) ja kokoomateokseen «Suomen suku» (I, s. 120—189) sisältyvässä kirjoituksessa «Suomensukuisten kansojen esihistoria» (s. 148). — V. 1907 julkaisi HEIKKI OJANSUU Oman Maan I osassa (2. pain. 1920, s. 318—328) kirjoitelman «Suomen suvun esihistoria», ja siinä hän asettui jonkin verran varovammalle kannalle kuin esim. Setälä. Selvitelyään suomalais-ugrilaisten kansojen historiallisesti tai muuten todettuja aikaisempia asuinseutuja hän lausui: «Näin olisi suomalais-ugrilainen kansavyöhyke aikaisemmin katkeamattomana ketjuna ulottunut jostakin Ilmajärven ympäristöltä (osittain todennäköisesti pohjoisempaakin) Volgaa ja sen syrjäjokia myöten Kaman ja Uralin seuduille saakka... Toistaiseksi on turhaa ja tuloksetonta yrittää tarkemmin näyttää sitä vielä ahtaampaa aluetta, millä suomen suvun alkukoti on ollut, mutta jossain mainitulla alueella se näyttää olleen. On muuten huomattava, että näiden kansain varhaisin sivistyskanta tekee melkein mahdottomaksikin ahtaan alkukodin: metsästäjät ja kalastajat tarvitsevat aina laajoja liikkumisaloja.» Keskisen Volgan seutuja ovat myöhemmistäkin suomalaisista kielentutkijoista esim. tämän esittäjä¹ ja PAAVO RAVILA² pitäneet todennäköisimpänä suomalais-ugrilaisen alkukodin sijaintipaikkana.

Tässä selostettujen käsitysten esittäjät ovat päätelmiensä perusteluina käyttäneet etupäässä kielitieteen tuloksia, nimenomaan etymologisen tutkimuksen saavutuksia, ja niihin liittyviä luonnontieteellisiä ym. asiatietoja. On kuitenkin luonnollista, että tällaista hämärään muinaisuuteen suuntautuvaa ongelmaa on yritetty selvittää myös muinaistieteen ja sen tutkimusmenetelmien avulla. Niinpä ruotsalainen arkeologi OSCAR ALMGREN³ on tutkimuksissaan päätenyt arveluun, että koko laaja-alainen kampakeräminen kivikauden kulttuuri olisi ollut suomalais-ugrilaisen väestön ylläpitämää. Saksalainen GUSTAF KOSSINNA⁴, on etsinyt suomalais-ugrilaista alkukotia Pohjois-Saksasta ja Skandinaviasta, ja suomalainen JULIUS AILIO⁵ vuorostaan on pitänyt Valdain seutuja ainoina mahdollisina kysymykseen tulevana tienoina. Ja nuoremmatkin arkeologit näyttävät yleisesti liittyneen niihin, jotka pitävät kampakeramiikan esiintymisaluetta suomalais-ugrilaisen kansallisuuden asuinseutuna. Ainakin osaksi arkeologien mielipiteet siis jyrkästikin eroavat kielentutkijain käsityksistä.

Kansatieteen edustajista on prof. KUSTAA VILKUNA viime vuosina useissa

¹ Esim. Suomen historiaa radiossa I, s. 9, Suomen kulttuurihistoria I, s. 30.

² Suomen historian käsikirja I, s. 10, 11.

³ Antikvarisk Tidskrift för Sverige XX, 1, v. 1905.

⁴ Mannus I, II (1909—1911), Mannus-Bibl. 26.

⁵ Esim. Suomal. Tiedeak. Esit. ja Pöytäk. 1912 II, s. 7; Opuscula archaeol. O. Montelio septuagenario dicata MCMXIII, s. 18; Hist. Aikakausk. 1923, s. 78—89.

sekä Suomessa että Ruotsissa julkaisemissaan kirjoituksissa¹ käsitellyt tai kosketellut puheenalaista alkukotikysymystä ja edustanut kantaa, joka niinikään, ainakin suurelta osalta, jyrkästi poikkeaa hänen E. N. Setälän teoriaksi nimittämästään käsityksestä. Vilkuna on ollut sitä mieltä, että «käsite 'alkukoti' on jo sinänsä vanhentunut», «että Suomen sukua on todennäköisesti asunut Itämeren partaalla paljon kauemmin kuin tähän asti on otaksuttu ja että suomensukuisten kansojen jakautuminen on mahdollisesti tapahtunut paljon varhemmin, kuin mitä esim. Setälän aika-arviot osoittavat». Hänestä joka tapauksessa «suomalaisten 'alkukodiksi' riittää Itä-Balticum; mitä siitä ulommas lähdetään päättelemään vielä varhaisemmista asuinpaikoista, niin se on nykyisten tiedossa olevien tosiseikkojen niukkuuden vuoksi vain pelkkää olettamusta». Ja kun Castrén varovaisesti asetti suomensukuisten kansojen varhaisimman alkukodin Sisä-Aasiaan Altain vuoristoon, niin Vilkunan mukaan nyt sata vuotta myöhemmin rohkenemme varovasti samassa mielessä puhua Itämeren maista.

Tämän lyhyen selostelun jälkeen olisi nyt yritettävä esittää, miltä asialla hetkellä näyttää kielentutkijan näköpiiristä ja -kulmasta katsottuna, mitkä ongelman pohdinnassa esiin tuodut perustelut tuntuvat luotettavilta, mitkä epäluotettavilta tai kestävämmiltä ja mitä ennen huomaamatta jääneitä seikkoja ratkaisua etsittäessä mahdollisesti voitaisiin ottaa lukuun. Käsitykseni mukaan turkkilais-tataarilaisten kielten ja niiden sukulaisiksi myöhemmin osoitettujen mongolilaisen ja mantšu-tunguusilaisen kieliryhmän sekä korean kielen eli ns. altailaisten kielten ja suomalais-ugrilaisen ynnä samojedilaisten kielten eli ns. uralilaisten kielten välistä sukulaisuutta ei voida katsoa lopullisesti todistetuksi. Castrénin esittämiä argumentteja ei voida pitää sitovina, ja myöhempien tutkijain innokkaatkin todisteluyritykset ovat usein pysähtyneet samojen moneen kertaan esitettyjen yhtäläisyyksien toistamiseen. Näin ollen, ja muistakin syistä, on Castrénin tältä pohjalta lähtevä alkukotiteoria jo kauan sitten hylätty. Ja vaikkapa tämä sukulaisuuskysymys joskus ratkeaisikin myönteiseen suuntaan ja sukulaispiiriä vielä tästäkin voitaisiin laajentaa esim. itää kohti, niin silti on jäljellä tehtävä koettaa saada selville se seutu, missä viimeksi, ennen lopullista hajaantumistaan, on asustanut se ihmisryhmä, joka on puhunut kaikkien nykyään elävien ja vuosituhansien vieressä kuolleiden uralilaisten kielten yhteistä kantakieltä, sekä tämän jälkeen sen myöhemmän heimon muinaiset asuinsijat, jonka ainakin olennaisesti yhtenäisestä kielestä kaikki suomalais-ugrilaiset kielet polveutuvat. Samat tehtävät ovat tietysti olemassa siinäkin tapauk-

¹ Esim. Kalevalaseuran vuosikirja 27—28, s. 244—290; Suomen Kulttuurirahasto 1939—1949, s. 30—33; Finsk Tidskrift CXLV, h. 3, s. 1—13; Folk-Liv 1948—1949, s. 15—43; Uusi Suomi 1951, n:o 203.

nessa, että joskus mahdollisesti pystytään sitovasti todistamaan uralilaisten ja indoeurooppalaisten kielten alkusukulaisuus, mitä aikojen kuluessa ovat yrittelleet monet kuuluisatkin kielentutkijat, mutta jota myös, käsitykseni mukaan, yhä on pidettävä — kuten jo Heikki Paasonen aikanaan sanoi — enemmän uskon kuin tiedon asiana.

Lopullisesti todistettuna on tätä nykyä pidettävä siis vain suomalais-ugrilaisten ja samojedilaisten kielten keskinäistä sukulaisuutta. Kun näitä kieliä on melko kauan ollut tapana kutsua yhteisellä nimellä uralilaisiksi kieliksi, niin tämä osaksi johtunee, Klaprothin ajoista saakka, siitä, että näitä kieliä puhuvat kansat osittain vieläkin asuvat Uralin vuorijonon molemmin puolin — muutamat tosin suhteellisen kaukana siitä —, osaksi ilmeisesti siitäkin, että näiden kielten yhteisen kantakielen puhujien on oletettu asustaneen tämän vuoriston läheisyydessä. Vaikka tällä kertaa nimenomainen tarkoitukseni ei ole ryhtyä pohdiskelemaan tämän oletuksen paikkansapitävyyttä, tulkoon kuitenkin, välttämättömänä lähtökohtana varsinaisen aiheen käsittelylle, mainituksi, ettei tietääkseni ole esitetty mitään sitä kumoavaa tai vakavasti vastustavaakaan. Voidaan toistaiseksi ainakin yhtyä E. N. Setälän (SUSA XXX, 5, s. 100) käsitykseen, ettei näiden kielten vanhassa sanavarastossa ole mitään, joka pakottaisi etsimään «uralilaisen» kantaväestön asuinseutua idempää kuin itäisimmästä Euroopasta, Uralin vuoriston tältä puolen. Lisäksi voidaan sanoa, että muutamien sanojen nojalla voidaan tehdä nähtävästi tarkempiakin johtopäätöksiä.

Niinpä sen perusteella, että uralilaiseen kantakieleen todistettavasti on kuulunut muutamia verraten pohjoisten kasvien ja eläinten nimiä, on tehtävissä, ja jo aikoja sitten tehtykin, sellainen johtopäätös, että tämän kielen puhujatkin ovat asustaneet suhteellisen pohjoisessa. Mainittakoon näistä sanoista vain pari hyvin tunnettua¹:

suom. *muurain*, *muurama*: *maa-m.* 'rubus arcticus', *suo-m.* 'rubus chamaemorus', vir. *murak*, *murakas* 'Brombeere; Schellbeere' | syrj. *mīr*: *m.-pom*, *m.-pon* 'Multbeere (Rubus chamaemorus)' | vog. *mārχ*, *mōrχ* id. | ostj. DN *mūrəχ* 'Ackerbeere; Sumpfbrombeere', O *mōrəχ* 'Sumpfbrombeere' || sam-Jur. *marəŋa*, T *murá'ka*, Jen. *mođagga*, *moragga* 'Rubus chamaemorus';

lp. *boazo* 'zahmes Renntier' | tšer. *pūtšə*, *pūtšö* 'Renntier' | votj. *pužej* id. | syrj. *pež* 'junges ungehörntes Renntier' | vog. *pāši*, *pasig* 'Renntierkalb' | ostj. *pētšəz*, *pēžəz* 'Renntierkalb im ersten Jahre' || samK *phōtu* 'wilde Ziege', koib. (Pall.) *pooto* 'Cervus capreolus', (Klapr.) *podo* 'Ziege' (tämä merkitys varmaankin myöhäinen).

Kasvien ja eläintenkin levinneisyysalueet ja -rajat ovat tietysti vuosi-

¹ Kirjapainoteknisistä syistä on seuraavassa ollut pakko vahvasti yksinkertaistaa tavallisesti käytettävää suomalais-ugrilaista transskriptiota.

tuhansien kuluessa, mm. ilmaston lämpövaihteluiden vaikutuksesta, saattaneet muuttua ja vaihdella. Tämän vuoksi on niiden ja tietyille alueille rajoittuvien kasvien- ja eläintennimien perusteella mahdotonta tehdä ehdottoman täsmällisiä johtopäätöksiä ja tyydyttävä vain suhteellisen ylimalkaisiin päätelmiin. Mutta tämäkin huomioon ottaen voidaan etsittävää aluetta nähdäkseni edellisestä melkoisesti supistaa. Mm. jo Paasonen ja Setälä ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että parilla puulajilla, jalokuusella ja sembramännillä, joiden levinneisyys Euroopassa on verraten suppea, on vanhasta alkukodista ja -kielestä perittynä yhteinen nimi niissä suomalais-ugrilaisissa ja samojedikielissä, joita puhutaan niiden levinneisyysalueella:

tšer. *nulyā, nulyo* 'Edeltanne, Weisstanne' | votj. *ńil-pu* 'Weisstanne, Silbertanne, Pechtanne' | syrj. *ńil* 'sibirische Tanne (*Abies sibirica*)' | vog. *ńq, ńuli* 'Weisstanne, Pichta' | ostj. *ńátχз, ńvlyà* 'Weisstanne, Silbertanne' | samJur. *ńalk* 'Edeltanne', O *ńulg, ńolg* 'Weisstanne (*Pinus abies*)', K *nelga* id.

syrj. *sus-pu* 'sibirische Zeder (*Pinus cembra*)' | votj. *susi-pu* 'Wocholderstrauch' | vog. *tāt, tē't* 'Pinus cembra' | ostj. *tēyāt, līyāl, iīyāl* 'sibirische Kiefer, Zirbelkiefer' || samJur. *tydy, tede* 'Zeder, Zirbelfichte', O *tādäk, teten, tyten* 'Zeder', K *thēden* id.

Uralilainen kantaväestö on siis varmaan hyvin tuntenut nämä puut ja asunut seudulla, missä kumpikin puulaji on ilmeisesti yleisenä kasvanut. Ja kun niitä Euroopan puolella luonnonvaraisina tavataan vain Itä- ja Koillis-Venäjällä¹, eikä ole todisteita siitä, että niitä entisinä aikoina olisi kasvanut ainakaan huomattavasti lännempänä ja etelämpänä, niin tämä seikka tuntuu sisältävän varteen otettavan viittauksen juuri näille tienoille. On aivan luonnollista, että niiden nimet ovat joko hävinneet niiden suomalais-ugrilaisien kansojen kielestä, joiden esi-isät aikojen kuluessa ovat joutuneet näiden puiden kasvualueen ulkopuolelle, tahi saaneet niissä uuden merkityksen, esim. votj. *susi-pu* merkityksen 'kataja'.

Uralin vuoriston läheisyyttä saattaa ajattelemaan myös se ilmeinen tosiasia, että jokin malmilaji, vaski- tai rautamalmi, jo ikivanhoista ajoista lähtien on ollut tuolle kantaväestölle tuttu. Tätä todistaa se tunnettu seikka, että joka-ainoassa suomalais-ugrilaisessa ja samojedikielessä esiintyy alkukodista ja -kielestä perittynä tätä merkitsevä yhteinen sana:

suom. *vaski* 'Kupfer' | lpN *vai'ke, T vieške* id. | mordE *uške, viškä, M uškε* 'Draht' | tšer. *βaž* 'Erz' | votj. *veś: azveś* 'Silber; silbern', *uzveś* 'Zinn; Blei' | syrj. *iś: eziś* 'Silber', *ozis* 'Zinn; zinnern' | vog. *βās, φś: ātβās, a'tφś* 'Blei' | ostj. *uāχ, ōχ* 'Metall; Eisen; Geld' | unk. *vas* 'Eisen' || samJur. *jēsea,*

¹ Ks. esim. FR. TH. KÖPPEN Geographische Verbreitung der Holzgewächse des europäischen Russlands und des Kaukasus II, s. 430—448, 559—573 sekä karttaa V; E. N. SETÄLÄ Suomen suku I, s. 145; A. K. CAJANDER Metsänhoidon perusteet II, s. 133, 255.

wešëä id., T *bása* 'Eisen; Metall', Jen. *bése* 'Eisen', O *kues* 'Eisen; Metall', K *baza* 'Eisen' < ural. *vaške.

Uralin vuoristossahan on tunnetusti erittäin runsaasti monia metallimalmeja, osaksi suorastaan paljaana näkyvissä, joten niihin tutustuminen täällä on jo ammoin ollut mahdollista.

Jotain osviittaa antaa varmaan sekin havainto, että kivikauden työkaluihin ja aseisiin käytetyllä limsiöllä näyttää olleen oma nimi jo uralilaisessa kantakielessä:

suom., karj., vatj. *püi* 'Feuerstein, Kiesel' | samJur. *päei, pē* 'Stein; Glas, tum-bē, tup-pī' 'Feuerstein, Kieselstein' (*tū* 'Feuer'), Jen. *fu, pu* 'Stein', O *pū, pō* id., K *p'i, p'i* 'Stein, Erz; Feuerstein, Flint' < ural. *piŋe.

Tämä sana on varmaan etymologisesti sama kuin tunnettu ryhmä: suom. *püi* 'Zahn, Zacke', mord. *pej, pev, peŋ* 'Zahn', tšer. *pü, püi* id., votj.-syry. *pin* 'Zahn, Zacke, Zinke', vog. *pɛŋ, päŋk, puŋk*, ostj. *peŋk, pön'k'*, unk. *fog* id.¹, joka merkitysten suhteen ilmeisesti edustaa myöhempää, suomalais-ugrilaista kantaa. Sana viittaa joka tapauksessa niihin esihistoriallisiin aikoihin, jolloin esim. nuolen päähän kiinnitetty piikivipalanan muodosti aseensa teräväsärmäisen ja -hampaisen haavoittavan kärjen.

Varmana on pidettävä myös, että ns. uralilainen kantakieli jo tuhansia vuosia ennen ajanlaskumme alkukohtaa on vähitellen jakaantunut eri murteiksi ja lopulta kieliksi, joista kehittyi ainakin kaksi eri kielimuotoa: suomalais-ugrilainen kantakieli ja samojedikielten yhteinen kantakieli. Mutta onko tämä kehitys tapahtunut siten, että uralilainen kantaväestökin on jakaantunut kahdeksi ryhmäksi, joista toisesta kehittyi ainakin useimpien suomalais-ugrilaisten kansojen yhteinen esivanhemmisto ja toisesta samojedien kantaväestö, vai esim. siten, että uralilaisen kantakielen on omaksunut jokin arktinen, mongoloidinen ihmisryhmä, samojedikansojen esivanhemmat, sitä on vaikea varmasti sanoa. Antropologit ovat nimittäin tunnetusti melko yksimielisiä siitä, että ensiksikin nimenomaan samojedit rodullisesti aika selvästi eroavat useimpien suomalais-ugrilaisten kansain yleistyyppistä, sekä lisäksi siitä, että myös ostjakit, vogulit ja useiden mielestä lappalaisetkin kuuluvat heidän edustamaansa mongoloidiseen rotuun. Jos siis pidetään jälkimmäistä vaihtoehtoa todennäköisempänä, niin on myös katsottava todennäköiseksi, että lappalaiset alun alkujaan ovat joko samojediheimo tai samojedeja lähellä asunut ja heidän kielensä omaksunut erikoisrotuinen ihmisryhmä, jonka kieli myöhemmin on saanut suomalais-ugrilaisen luonteen², sekä

¹ T. V. LEHTISALO SUST 98, s. 269—270.

² Vrt. Y. H. TOIVONEN Protolapin ongelmasta (Suomal. Tiedeak. Esit. ja Pöytäk. 1949, s. 159—183), Zum Problem des Protolappischen (Sitzungsber. der Finn. Akad. der Wissensch. 1949, s. 161—189). Tätä ajatusta näyttävät ainakin tällä hetkellä tukevat muutamit arkeologisetkin tosiasiat, ks. AARNE ÄYRÄPÄÄ Kulturförhållandena i Finland före finnarnas invandring (SMYA LII: 1, s. 97).

lisäksi selitettävä, että vogulit ja ostjakit madjareista erottuaan ovat saaneet hyvin voimakkaan annoksen mongoloidista ihmisainesta. Kuinka näiden asioiden laita lopulta lieneekin, joka tapauksessa on uralilaisen kantakielen jakaantumisen jälkeen ollut olemassa ja jossakin asunut ja liikkunut suurempi tai pienempi ihmisjoukko, joka on puhunut nykyisten suomalais-ugrilaisien kielten yhteistä kantakieltä. Ja sitä seutua, missä tuo väestö, sanokaamme suomalais-ugrilainen kantakansa, on asustanut ja elinkeinjensa luonteen vuoksi liikkunut oleellisesti yhtenäisenä, ennen jakaantumistaan uusiksi kielellisesti erottuviksi ryhmiksi, sitä alkukotia, jos saan yhä käyttää tätä «vanhentunutta» sanaa, olisi nyt yritettävä etsiä etupäässä kielentutkimuksen, mutta mahdollisuuden mukaan muidenkin tieteiden tuloksia hyväksi käyttäen. Oikeammin sanoen, olisi koetettava vastata kysymykseen, pitääkö jokin tästä asiasta jo aikaisemmin esitetty käsitys paikkansa, vai onko mahdollisesti etsittävä jotakin aivan uutta seutua.

Tuntuu hyvin mahdolliselta, jopa todennäköiseltä, että suomalais-ugrilaisen kantakielen puhujat ainakin jonkin aikaa uralilaisen kantakielen jakaantumisen jälkeen ovat asuneet suhteellisen lähellä niitä seutuja, missä heidän lähimmät kielelliset esi-isänsäkin, uralilaisen kantakielen puhujat asuivat. Äsken esitetyt jalokuusen ja sebramännyn nimet sekä vaski- tai muuta metallimalmia merkitsevä sana pakottavat etsimään niidenkin asuin-sijoja Koillis- ja Itä-Venäjältä Uralin länsipuolelta. Samaa suuntaan viittaa pari muutakin kasvikunnan piiriin kuuluvaa sanaa. Paasonen mainitsi virkaanastujaisesityksessään seuraavan huomiota ansaitsevan etymologisen yhdistelmän:

ostj. *nāyār*, *nāyār* 'Zedernuss' (> samJur. *nahar* 'Zapfenfrucht') | vog. *nār*, *nēr* 'Zedernuss' | suom. *auris*, *nakis* 'Rübe'.

Sembramännyn komean, syötäviä siemeniä sisältävän kävynkin suomalais-ugrilainen nimi on säilynyt alkuperäisessä merkityksessään niiden kansojen, ostjakkien ja vogulien kielessä, jotka jatkuvasti asuvat tämän puun kasvialueella, mutta sekin on hävinnyt useimpien muiden tämän alueen ulkopuolelle muuttaneiden kansojen kielistä. Vain itämerensuomalaisten aemoiset esivanhemmat olisivat tämän mukaan melkein kuin sattumalta säilyttäneet sen, mutta antaneet sille toisen merkityksen tutustuttuaan uuteen viljelyskasviin, joka muodoltaan melkoisesti muistuttaa sembran käpyä. Asia ei ole sen kummallisempi kuin se, että esim. ruotsalaiset opittuaan tuntemaan potaatin rupesivat nimittämään sitä puun hedelmän nimellä *päron* tai *jordpäron* ja suomalaiset tämänmukaisesti kutsumaan samaa mukulaa ensin *maaperunaksi* ja sitten *perunaksi* tai paikoitellen *maaomenaksi* ja *omenaksi* samoin kuin virolaisetkin (*maa-õun*, *muld-õun*, *õun*), tai että liiviläiset sanovat sitä »maanauriiksi« (*mā-na'grāz*); huom. myös saks. *Erdapfel*, ransk. *pomme*

de terre ym. — Myönnettäköön kernaasti, että Paasosen yhdistelmä saattaa suomen kohdalta olla jossain määrin epävarma, mutta seuraava sen sijaan on täysin varma ja sana peräisin suomalais-ugrilaisesta kantakielestä:

syrj. *ńia(pu)*, *nia-pu*, *ńeja-pu* 'Lärche (*Larix sibirica*)' | vog. *ńiγ*, *nāηG* id. | ostj. *nāηk*, *nāη^ck* id.

Siperialaisen lehtikuusen luontainen Euroopan-puolinen kasvualue on Pohjois- ja Koillis-Venäjä. Sen etelä- ja länsiraja kaartaa esim. Permistä melkein Nižnij-Novgorodin kautta luodetta kohti Vienan merelle, ja sen nykyinen kasvualue lankeaa siis melkoiselta osalta yhteen jalokuusen ja sembramännyn kasvualueiden kanssa.¹ On hyvin ymmärrettävää, että senkin samoin kuin jalokuusen ja sembran nimi on painunut unhoon niiden sukukansojemme kielestä, joiden esivanhemmat ovat muuttaneet sellaisille seuduille, missä tätä puuta ei kasva.

Jonnekin metallirikkaille seuduille viittaavat jo puheena olleen *vaski* jne. sanan lisäksi muutamat toisetkin suomalais-ugrilaisesta kantakielestä itäisiin sukukieliimme periytyneet, vanhastaan tutut metallien nimet. Tällainen on ensinnäkin

tšer. *βu·lnā* 'Zinn; Blei' | vog. *āln* 'Silber; Gold; Geld' | ostj. *ūtān*, *olna* 'Blei' | unk. *ón*, vanh. kiel. *olno* 'Zinn'.

Samoin seuraavat vanhat yhdyssanat, joiden jälkiosana on edellä mainitun *vaski* sanan vastine:

votj. *uzves* 'Zinn; Blei' | syrj. *ozis* 'Zinn; zinnern' | vog. *ātβās*, *a^ctφš* 'Blei';
votj. *azves* 'Silber; silbern' | syrj. *ezis* 'Silber' | unk. *ezüst* id. (> oss. *awzeste*, *āwzist*, *āwzist* id.)²

Mainitsemista ansaitsee myös itäisten suomalais-ugrilaisien kielten yhteinen, mahdollisesti indoeurooppalaista alkuperää oleva rautaa tarkoittava sana mord. *kšńi*, *kšńe* (< *kārt-ńi) 'Eisen' | tšer. *kā·rdńi*, *kū·rdńā* id. | votj. *kort* 'Eisen; eisern' | syrj. *kert* id. | vog. *kēr*, *kier* 'Eisen' | ostj. *kārtā*, *kārtī*, *kordi*.

Onpa kullallakin vanha, mahdollisesti aina suomalais-ugrilaiseen kantakieleen ulottuva nimitys, mutta siitä hetken perästä enemmän. — Unkarin ja vogulin yhteinen lyijyn nimi unk. *ólom*, vog. *βōlām*, on varmaankin myöhäisempää alkuperää.

Se seikka, että vuosituhansien takaisesta suomalais-ugrilaisesta kantakielestä, jonka puhujat ovat eläneet luo- ja kivikauden asteella, voidaan

¹ Ks. esim. FR. TH. KÖPPEN Geographische Verbreitung der Holzgewächse des europäischen Russlands und des Kaukasus II, s. 489—509 ja karttaa IV. Köppen tosin pitää todennäköisenä, että tätä puulajia varhemmin on kasvanut melkoisesti lännempänä ja etelämpänä kuin nykyään, mutta joka tapauksessa herättää huomiota se, että silläkin on perinnäinen yhteinen nimi sen kasvualueella puhutuissa suomalais-ugrilaisissa kielissä, samaan tapaan kuin jalokuusella ja sembramännyllä ynnä tämän kävyllä. — Vrt. myös A. K. CAJANDER mts. 221.

² Ks. YRJÖ WICHMANN SUSA XVI, 3, s. 5—8.

suom. *porsas* 'Ferkel' | mordE *purtsos, pur'tsus, pursez, pur'tsi'ts, pur'tsi's, puits*, M *pu'ťs, purts* id. | votj. *par's, paris* 'Schwein' | syrj. *por's* id. (> vog. *porés* id., ost. *pūrās, pōrās* jne. id., samJur. *pares, pores* id.) < suom.-ugr. *poršas < esiarj. *poršos: kr. *πορκος* 'Schwein', lat. *porcus* id., liett. *paršas* 'verschnittener Eber';

mordE *ukso, uks* 'Esche; Ulme' | tšerKB (Ramst.) *oškâ* 'Esche', (Wichm.) *o'skâ* 'Pappel', O (Paas.) *oško* 'Schwarzpappel' < suom.-ugr. *oska < ieur. *oska: alb. *ah* (< *aska) 'Buche; Esche', mys. *asc*, anglos. *æsc*, mn. *askr* 'Esche' (vrt. Paasosen virkaanastujaisit. s. 18—19);

suom. *jyvâ* 'Korn' | mord. *juv* 'Acheln, Spreu' | votj. *ju* 'Getreide (das gedroschene), Saat' | syrj. *ji-, jî-: jiki, jiki* 'Spreu, Kleie, Spelze, Granne (an Ähren)' (*ki* 'tähän vihne, Ährenspitze'; samJur. *jea'* 'Mehl', T *jâ*, Jen. *jau-ja, jâ-sa* id. todennäk. < suom.-ugr.) < suom.-ugr. *jeva < ieur. *jevo: sanskr. *yáva* 'Getreide; Gerste', av. *yava-* 'Getreide', liett. *javai* (pl.) id.;

suom. *mehi-läinen* 'Biene' | mordE *mékš, mákš*, M *méš* id. | tšer. *mükš* id. | votj. *muš* id. | syrj. *moš* id. | unk. *méh* id. < suom.-ugr. **mekš(e)* < varh.-arj. *mekš: sanskr. *mákṣa-s* 'Fliege', *mákṣikā-* 'Biene', av. *maṣšā-* 'Fliege';

suom. *mesi* (*mete-*) 'Honig; Met' (> lp. *miettä*) | mordE *med, mäd*, M *međ* 'Honig' | ?tšer. *mü, müi* id. | votj. *mu* id. | syrj. *ma* id. | unk. *méz* < suom.-ugr. *mete < ieur. **medhu-*: sanskr. *mádhu-* 'Honig; süsses Getränk', av. *mađu-* 'Honig', *mada-, mada-* 'Rauschgetränk, Wein', kr. *μεθv* 'Wein', liett. *medūs* 'Honig', mn. *mjqđr* 'Met', ven. *měđ* 'Honig; Met' (> ostj Vj. *mot'* 'Honig der Biene');

lpVefs. *riētšmiē* 'Schnur', L *rešme-* 'von Fiebern gemachtes Seil an Netzen', N *ræš^lme* 'rope at the top edge of a fishing net or seine' (> suom. *räismä* 'Seil von Baumwurzeln') | mordE *rišmé* 'Kette', *rišmé* 'Strick, Seil' < suom.-ugr. *rešmä < esiarj. **rešm-*: sanskr. *raçmī-* 'Strang, Riemen, Leitseil, Zügel; Peitsche; Messschnur; Strahl', *raçman-* 'Zügel';

vog. *sāt, sōāt, sāt* 'sieben' | ostj. *tābət, lāwət, ĵāwət* id. | unk. *hét* (< *ét) id. < suom.-ugr. *septä < esiarj. *septa (< ieur. *septm): sanskr. *saptá*, av. *hapta*, kr. *ἑπτα*, lat. *septem*.¹

Tällaiset kielelliset kosketukset, joista olisi helppo esittää paljon enemänkin esimerkkejä, osoittavat, että suomalais-ugrilaisen kantakielen ja hyvin varhaisen indoeurooppalaisen kielimuodon, osaksi melkein pä sen kantakielen, puhujien on pitänyt asua siksi likellä toisiaan, että keskinäinen kanssakäyminen on saattanut olla mahdollista. Jos siis esim. indoeurooppalaisen kanta-väestön alkukoti tunnettaisiin, niin silloin voitaisiin jälleen supistaa sitä aluetta, jonka piiristä suomalais-ugrilaista alkukotia on etsittävä. Valitetta-

¹ Etymologisesti eri sana on tietysti suom. *seitsemän, seitsen*-jne. (ks. SUSA 56, s. 19, alav.).

vasti vain sekin on koetettava löytää samantapaisien päätelmien avulla kuin suomalais-ugrilainenkin, joten tuntematon joudutaan määrittelemään toista tuntematonta apuna käyttäen, kuten osuvasti on sanottu. Niitä monia eri suuntiin meneviä arveluita, joita indoeurooppalaistenkin alkukodin paikasta on aikojen kuluessa esitetty, en tässä ryhdy selostelemaan sen enempää, kuin mitä jo mainitsin Schraderin ja Köppenin mielipiteistä. Tieteen tällä haavaa viimeistä sanaa tästä asiasta edustanee se, mikä sisältyy Johannes Brøndstedin kirjoitukseen «Omkring indoeuropæerproblemet»¹ ja missä tehdään selkoa alussa mainitsemani Kööpenhaminan kokouksen tuloksista. Tämän mukaan oletettava indoeurooppalainen alkukoti, seutu, missä indoeurooppalaiset heimot viimeksi, ennen lopullista hajaantumistaan, asuivat yhdessä, olisi sijainnut alueella, joka ulottui Etelä-Venäjältä Etelä-Turkistaniin.

Tämän alueen piiriin sopii myös se Euroopan-puolinen seutu, ainakin eteläosaltaan se Volgan varrella sijaitseva rehevä alue, jolla W. Tomaschekin päätelmien mukaan (Das Ausland 1883, s. 703) «arjalainen hunajan, siman nimitys madhu on kehittynyt» ja jolta se on kulkeutunut suomalais-ugri-laisten naapurien kieleen. Volgan keskijuoksun ja alisen Kaman varsilla on tunnetusti jo harmaasta muinaisuudesta asti harjoitettu alkeellista mehiläishoitoa.² Sitä todistavat varmaan äsken mainitsemani *mehiläinen* ja *mesi* sanapesyeet, jotka ilmeisesti juuri näillä tienoilla on voitu indoeurooppalaisilta saada. Ja samaan suuntaan puhuu lisäksi se, että ostjakissa ja vogulissa on nähtävästi toinen, kaiketi omaperäinen hunajaa merkitsevä sana, joka hyvin voi olla *mesi* sikermään yhdistetyn tšeremissin sanan vastine. Tšeremissin *mü* nimittäin sopii huononlaisesti sille esitettyyn yhteyteen: tšeremississä alkuperäisen sanansisäisen *-t-:n* edustaja on säännöllisesti *-t-*, *-d-*, ei kato, kuten olisi tässä tapauksessa laita, mutta *-k-:n* edustajana sen sijaan kato on sangen tavallinen. Näin ollen seuraava yhdistelmä on täysin mahdollinen:

ostj. *mä'χ, māγ, māu* 'Honig' | vog. *mag, mai* id. | tšer. *mü, müj* id. (< suom.-ugr. *meke).

Mahdollista kuitenkin lienee, että *meke olisi *mete sanan ikivanha sivumuoto. Mutta voidaan esittää toisia, vanhastaan tunnettuja sanoja, jotka osoittavat, että mehiläisten tuotteet myöhemminkin ovat olleet suomalais-ugri-laisten heimojen ja kansojen taloudessa tärkeitä. Sellainen on seuraava, alkujaan 'vahaa' merkitsevä mordvalle, tšeremissille ja permiläisille kielille yhteinen perinnäinen sana:

mordE *šta, kšta*, M *šta* 'Wachs', *šta-tol* 'Wachskerze' | tšer. *šəšta, šišta*

¹ Corolla Archaeologica in honorem C. A. Nordman (Helsinki 1952), s. 1—7.

² Ks. esim. ALBERT HÄMÄLÄINEN SUSA XLVII, 1, s. 34—35.

'Wachs' | votj. *śús* id., *śús-tíl* 'Wachslight' | syrj. *śís* 'Kerze, Licht; Wachs'.

Ja huomiota ansaitsee sekin, että mordvassa ja tšeremississä on yhteinen omaperäinen 'mesijuoman, siman' nimitys:

mordE *puře*, M *puře* 'Met' (> ven. murt. *puře* 'mordwinischer gesottener Met') | tšer. *pùjər*, *pù·rə* 'mit Honig besetztes Bier'.

Esittämieni sanojen nojalla on päätettävissä, että indoeurooppalaiset naapurit ovat alunperin tutustuttaneet suomalais-ugrilaisen väestön sekä mehiläiseen että meteen, mutta myös, että väestö jo hyvin varhain itsekkin on oppinut hankkimaan mehiläisten tuotteita luonnosta ja käyttämään niitä taloudessaan. Tämä taas on ollut mahdollista ilmeisesti vain siinä tapauksessa, että väestön ainakin melkoisen osan asuma-alue on sijainnut seudulla, missä mehiläinen on hyvin viihtynyt ja missä hunajan ja vahan saanti on ollut huomattavan helppoa. Tunnettua taasen on, että mm. juuri Volgan keskijuoksun ja Kaman suupuolen seudut sekä ilmaston että kasviston puolesta ovat mehiläisille mitä edullisimmat. Nimenomaan tämän alueen nykyäänkin runsaat, mutta aiemmin varmasti vieläkin runsaammat, keski-kesällä metisiä kukkia tulvillaan olevat lehmusmetsät ovat olleet suorastaan ehtymättömiä hunajalähteitä.

Volgan vesistön läheisyyteen tuntuu muinaisen asuinseudun etsijää opas-televan myös, kuten jo vuosia sitten olen huomauttanut, kalan nimi

suom. *sampi*, vir. *samb* 'Stör (Acipenser sturio)' | vog. *šō'p̄īi*, *supiŷ* id. | ? tšer. *šamba* 'Quappe' (> ? tšuv. *šamba*, miš. *šamba*, bašk. *šambā* id.).

Tunnettua jälleen on, että Volgassa, Kamassa jne. esiintyy hyvin runsaasti sammensukuisia kaloja.

Ja samoille main voi viitata myös seuraava eläinten nimistöön kuuluva vanha sana:

suom. *siili*, vir. *siil* | mordE *šejel'*, M *šejəl'* | tšer. *šùlə* | unk. *sül*, *szül*, *sül* (*disznó*) 'Igel'.

Edellä mainitsemani *jyvä* sanan indoeurooppalainen alkuperä viittaa siihen suuntaan, että maanviljelyksen tuotteita on nähtävästi vaihtokaupalla saatu etelämpänä, tälle elinkeinolle suotuisilla seuduilla asuvalta indoeurooppalaiselta väestöltä. Samaa tuntuu todistavan seuraava, ehkä samalta taholta, mutta edellistä jonkin verran myöhemmin saatu lainasana:

suom. *siikanen* 'Ährenspitze, Spreu' | mordE *śuva*, *śiva* 'Kaff, Spreu', M *śuva*, *śava* 'Bart an der Ähre' | tšer. *šu* 'Kleie' | syrj. *śu* 'Roggen; Getreide' < arj. *śūka:- sanskr. *śūka*- 'Getreidegranne', av. *śūkā*- 'Nadel'.

Lisäksi voidaan esittää omaperäistäkin tämän alan sanastoa, joka levineisyydestä päättäen näyttää olevan suunnilleen yhtä vanhaa ja osoittavan, että suomalais-ugrilainen kantaväestö itsekkin on osannut harjoittaa maanviljelyä, tietenkin hyvin alkeellista:

tšer. *šādä-ŋgə, šīdan* 'Weizen' | syrj. *šobdi, šogdi* id. | ostj DN *tánt* 'Gerste, Getreide', V *län't* 'Getreide (Gerste, Roggen, Hafer); Grütze; Graupen', Vj. *iän't* 'Gerste', Ni. *tant'* 'Mehl; Mehlsuppe' jne. | ? unk. vanh. kiel. *ed* 'gabona';

votj. *piž, piž* 'Mehl' | syrj. *piž, piž* id. | vog. *pasén* id.;

votj. *džuk, žuk* 'Brei, Grütze' | syrj. *rok, røk* id. (> ostj. *rök, räk* 'Rückstände vom Fett', vog. *räg: βòiräg* 'Bodensatz von gekochtem Fett') | ostj Kr. *rak* 'Mehl, Mehlsuppe', Trj. *rak'* 'Mehl; Roggenmehl; Brei' jne.;

votj. *keñer, keñir* jne. 'Graupen, Grütze' | unk. *kenyér* 'Brot'.

Väestön voidaan tämän nojalla siis katsoa asustaneen sellaisella seudulla, missä jonkinlainen alkeellinen maanviljely on ollut mahdollista. Tuskinpa jo monasti mainitsemani Volgan keskijuoksun seudut ovat olleet tähän sopimattomia.

Jokin merkitys on epäilemättä silläkin, että suomalais-ugrilaisissa kielissä on ainakin kaksi vanhaa suolan nimitystä. Toinen saattaa olla perintöä aina uralilaisesta kantakielestä:

unk. *só* | vog. *ššix, šäx, šex* || ? samO *sak, seak, šeak, šak, šeäk* 'Salz'.

Toinen näyttää palautuvan suomalais-ugrilaiseen kauteen:

suom. *suola* (> lpNrt. *sue;ll, Kld. sū;ll, T sē;lle*) | mord. *sal* | votj. *šilal* | syrj. *sol, OP sul* | vog. *solwél, solvol* | ostj. *sät, svl, svlna* 'Salz'.

Volgan suupuolen seudut, Kaspianmeren luoteis- ja pohjoispuoliset alangot, joilla nykyään on tuhansia suolajärviä, mm. kuuluisa Elton, jonka kokonaissuolapitoisuus on noin 29 %, siis suurempi kuin esim. Kuolleenmeren (n. 25 %), ovat saattaneet olla suomalais-ugrilaisen väestön muinaisia suolanhankinta-alueita. Ja kun juuri näiden seutujen on oletettu läheisesti liittyvän indoeurooppalaisten alkuperäiseen asuma-alueeseen, on perusteltua aihetta olettaa, että tämän taloudelle tärkeän aineen nimikin, suom.-ugr. **sōla*, on saatu indoeurooppalaisilta, siitä monimuotoisesta sanaperheestä, johon kuuluvat mm. lat. *sal*, umbr. *salu* ('salem'), kr. *ύλς* m. 'Salz', f. 'Salzflut, Meer', arm. *at*, m. -iir. *salann*, kymr. *halan*, mbulg. *solb*, mpr. *sal*, lät. *sāls* jne. Kenties vielä sekin tutkijoille aikojen kuluessa päänvaivaa ja erimielisyyttä aiheuttanut seikka, että vogulin ja ostjakin sanan alussa on s- odotuksen- ja säännönmukaisen vog. t- ja ostj. t-, l-, i- edustuksen sijasta, selittyy tätä tietä. Joko edustavat vogulin ja ostjakin sanat jostain indoeurooppalaisesta kielimuodosta erikseen ugrilaiselle taholle myöhemmin saatua lainaa, tahi on tämä epäsäännöllisyys samantapainen selittämätön ilmiö kuin se, mikä vogulin osalta esiintyy edellä mainitussa esi-arjalaisessa lainasanassa, vog. *sāt* ~ ostj. *tāBət*, unk. *hét* 'seitsemän'.

Ainakaan ei kulku suomalais-ugrilaisten oletetuilta asuinsijoilta näille suolarikkaille seuduille ole ollut kovin hankalaa, sillä esim. Volga on ollut

luonnon tarjoama, melko alkeellisillekin aluksille helppokulkuinen vesiväylä. Pantakoon merkille, että sen mordvankielinen nimi saattaa olla, kuten ainakin jo O. Schrader¹ on huomauttanut, arjalaista alkuperää:

mordE (Reg.) *ravo* 'tenger', (Paas.) *rav*, *ravo* 'der Fluss Wolga', M *rava* 'Fluss' < *rava < arj. *sravā (< ieur. *srovā): sanskr. *sravā*- 'Ausfluss', *giri-sravā* 'Bergstrom', *srāvati* 'fließt, strömt', kr. ῥοός 'Fließen, Fluss, Strömung', ῥοή 'Fluss, Flut, Strom', liett. *sravà* 'das Fließen, Blüten', *prasrava* 'rinnendes Wasser'.

Sikäli kuin tämä etymologinen selitys on oikea, kuuluu mainittu sana joka tapauksessa myöhempään lainakerrostumaan kuin aikaisemmin esitetyt. Suomalais-ugrilainen väestö näkyy nimittäin suhteellisen kauan pysyneen ainakin oleellisesti kielellisesti yhtenäisenä sekä jatkuvasti asustaneen ja liikuneen niin likellä indoeurooppalaisia, että keskinäiset kosketukset ovat olleet mahdollisia. Tämä on pääteltävissä siitä, että suomalais-ugrilaiseen kantakieleen on, kuten tunnettua, saatu myös useita lainasanoja indoeurooppalaista kantakieltä myöhemmästä, kanta-arjalaisesta eli indoiraanilaisesta kielimuodosta, intialaisten ja iraanilaisten kielten lähimmästä yhteisestä kantakielestä. Tällaisia sanoja ovat esim. vanhastaan tunnetut

suom. *sarvi* | lpN *čoar¹ve* | mordE *šuro*, M *šura* | tšer. *šur* | votj.-syryj. *šur* 'Horn' | vog. *šör²p*, *šòrp*, *sòrp* 'Männchen von Elentier' | ostj. *t'arβz*, *šārβi* id.² | unk. *szaru*, *szaru* 'Horn' < suom.-ugr. *šarve (*šorva) < arj. *šrva (< ieur. **k₂ruo-*): av. *srū-*, *srvā-* 'Nagel; Horn', pehl. *srūb*, *sruv*, npers. *serū*, *surū*, *serūn* 'Horn', lat. *cervus* 'Hirsch', kymr. *carw* id.;

suom. *sata* | lp. *čuotte* | mordE *šado*, M *šadu* | tšer. *šüðə*, *šüðö* | votj. *šu* | syryj. *šo* | vog. *šāt*, *sād* | ostj. *sòt*, *sàt* | unk. *száz* 'hundert' < suom.-ugr. *šata < arj. *šata-m (< ieur. *k₂m₂tó-m): sanskr. *śatá-m*, av. *satəm*, lat. *centum* jne.;

votj. *šurs*, *šurš* | syryj. *šurs* | vog. *šatēr*, *sōtēr* | ostj. *t'ārās*, *švras* 'tausend' < suom.-ugr. *šarsa, *šasra < arj. **šhasra-* (< ieur. **šheslo-*): sanskr. *śahasra-*, av. *hazañra-*, pehl. *hazār*, npers. *hezār* id. jne.;

suom. *tarna*, *taarna* 'eine Art Rietgras', vir. *tarn* 'verfilztes, vorigjähriges Gras, Teich- oder Morastgras' | votj. *turīn*, *turīm* 'Gras, Kraut; Heu' | syryj. *turun*, *turīn* id. < suom.-ugr. *tarna < arj. **t₂na-*: sanskr. *t₂na-* 'Gras, Kraut, Stroh', goot. *þaír²nus* 'Dorn' jne.;

mordE *azoro*, *azor*, M *azār* 'Herr' | votj. *uzīr* 'reich' | syryj. *ozīr*, *uzīr* id. | vog. *atār*, *ōtār* 'Fürst' < suom.-ugr. *as₂r₂ < arj. *asura-s (< ieur. *nsuro-s):

¹ Sprachvergleichung und Urgeschichte², s. 633. — Se mitä Paasonen, NyK XXVII, s. 121—123, on esittänyt tätä selitystä vastaan (mord. *ravo*, *rav* 'Volga' = suom. *rapa* 'Kot, Schlamm!'), ei varmastikaan osu oikeaan. Myöhemmin hän luennoillaan ilmoittikin siitä luopuvansa ja hyväksyvänsä Schraderin käsityksen, jonka tämä taasen oli — ilmeisesti Paasonen huomautusten johdosta — ennättänyt hylätä.

² Vog. *-p*, ostj. *-βi* on johtoainesta, ks. SUST LXVII, s. 382—383.

sanskrit. *ásura-s* 'mit Wunderkraft versehen, übermenschlich; wunderkräftiger Gott; wunderkräftiger Demon', av. *ahura-* 'Herr, Machthaber, Fürst';

mordE *sazor*, M *sazār* 'jüngere Schwester' | tšer. *šāžar*, *šūžar*, *šužar* id., *akak šužarak* 'Geschwister; Fadenbruch' (*aka* 'ältere Schwester') | votj. *suzer* 'jüngere Schwester' | syrj. *sozor* 'Fadenbruch (im Gewebe)' < suom.-ugr. *sasar < arj. *suasār (< ieur. *suesōr): sanskrit. *svásar-*, av. *χvañhar-*, liett. *sesuō*, gen. *sesė̃s* 'Schwester' (> todennäk. suom. *sisar* id.);

suom. *vasara* 'Hammer' | lpN *væččer*, *væžer* id. | mordE *užer*, *vižir*, M *užar* 'Axt' < suom.-ugr. *vašara < arj. **vaš(a)ra-*: sanskrit. *vájra-* 'Donnerkeil (Indra's)', av. *vazra-* 'Keule, Haukeule', pehl. *vazr*, npers. *gurz*, *gurze* 'Keule'.

Nämä ja monet muut samaan aikakauteen kuuluvat lainasanat tuntuvat todistavan, että myös kanta-arjalainen väestö edelleen, ainakin suureksi osaksi, asui Euroopan puolella, sillä muuten tällaiset kielelliset kosketukset tuskin olisivat olleet mahdollisia. Ja erikoisesti tekee mieli kuvitella, että *vasara* sana, jonka merkitys suomessa ja lapissa on 'Hammer', mutta mordvassa 'Axt', todistaisi tämän lainakerroksen, siis kanta-arjalaisten lainojen, olevan peräisin sen kivisiä sotatapparoita, veneenmuotoisia vasarakirveitä käyttäneen kansan kielestä, jota arkeologit Sophus Mülleristä lähtien kai melko yleisesti pitävät indoeurooppalaisena. Jos nimittäin vasarakirveskulttuuri ialtaan, kuten Äyräpää sanoo, «sijoittuu — — — kampakeraamisen kauden jälkeen eli litorina-ajan lopulle, kontinentaalisten ja skandinaavisten vertauskohtiensa mukaan toisen esikristillisen vuosituhannen alkupuoliskolle», niin tähän aikaan ei enää voi olla kysymystäkään indoeurooppalaisesta kanta-kansasta ja -kielestä, vaan tuon «kirveskansan» on täytynyt olla jotakin myöhempää indoeurooppalaista heimoa tai kansaa. Indoeurooppalaisen kanta-kansan ja -kielen on näet oletettava — kuten vähän myöhemmin esitän — menettäneen oleellisen yhtenäisyytensä jo tuhatkunta vuotta varhemmin, viimeistään n. v:n 3000 vaiheilla e. Kr. Vasarakirveskulttuurin alue taas ulottuu halki Keski-Venäjän aina Kamajoelle saakka ja pitkin Volgaa etelään päin mm. Kaukasiaan asti¹, joten sitä edustava väestö ja suomalais-ugrilainen väestö paikallisesti hyvin ovat voineet joutua kosketuksiin keskenään. Mutta ovatko vasarakirveskulttuurin edustajat edes osaksi olleet nimenomaan kanta-arjalaisia, se voi ajallisesti olla epävarmaa. Siinä tapauksessa kuitenkin, että indoeurooppalainen alkukoti on sijoitettavissa Kaakkois-Venäjälle ja siitä itään oleville seuduille ja että indo-eurooppalaiset Eurooppaan ovat levinneet siis suurin piirtein idästä päin, kuten hyvällä syyllä voidaan otaksua, saatetaan myös sotakirveiden ja nuorakeramiikan leviämisen

¹ Vrt. esim. AARNE ÄYRÄPÄÄ Kalevalaseuran vuosikirja 13, s. 232—246, Suomal. Tiedeakat. Esit. ja Pöytäk. 1937, s. 116—123.

olettaa tapahtuneen samaan suuntaan, kuten eräät arkeologitkin ovat selittäneet, ja tämän kulttuurimuodon ehkä syntyneen sen itäisillä alueilla jo kolmannella esikristillisellä vuosituhannella. Ja tällöin voivat kanta-arjalaisetkin olla vasarakirveskulttuurin edustajia.

Yhteen vanhaan, yleisesti tunnettuun lainasanaan on vielä syytä kiinnittää huomiota. Suomalais-ugrilaisissa kielissä on, itämerensuomalaisia kieliä ja lappia lukuunottamatta, vanha indoeurooppalaiselta taholta saatu, alkujaan 'kultaa' merkinnyt sana:

mordE *šir̄ne*, M *šir̄ne* 'Gold' | tšer. *šōrdni*, *šōrdnā* id. | votj. *zar̄ni* 'Gold; golden' | syrj. *zar̄ni* id. (> vog. *sar̄ni*, *sorni* 'Gold', ostj. *sor̄n̄z*, *sār̄n̄i* id.) | vog. *tar̄n̄*, *tar̄ne* 'Kupfer' | ostjV *lor̄n̄z* id., Vj. *īor̄ni* 'Messing; Kupfer' | unk. *arany* 'Gold' < iran., vrt. av. *zaranya-* 'Gold', *zaranya-* 'golden', pehl. *zar*, *zar̄n*, npers. *zer*, *zer̄n*, sanskr. *hīranya-* 'Gold'.

Sanan alkukonsonantti (mordE *s-*, votj.-syrj. *z-*, vog. *t-*, ostj. *l-*, *ī-*, unk. *kato*) osoittaa, että sana ei voi olla kanta-arjasta saatu, sillä siinä kielimuodossa on oletettava sanan alussa olleen *šh-*, ja tällä olisi suomalais-ugrilaisella taholla aivan toiset edustajat (mordE, votj.-syrj. *š-*, vog. *š-*, *s-*, ostj. *s-*, unk. *sz-*). Tämä sana näyttää siis olevan ainakin jonkin verran nuorempi laina kuin edelliset. Mutta esim. levinneisyydestä päättäen sekin saattaa kuulua jo suomalais-ugrilaiseen kauteen, taikka sitten se on tullut erikseen kanta-ugrilaiseen, erikseen kantapermiläiseen ja erikseen suomalais-volgalaiseen kielimuotoon. Jälkimmäisen mahdollisuuden puolesta voi ehkä puhua sanan vokaaliasu. Joka tapauksessa tuntuu mahdolliselta, että indoeurooppalaiset heimot ovat löytäneet kultaa esim. Kaukasiasta ja jossain nykyisen Itä-Venäjän alueella tutustuttaneet siihen ja sen nimeen suomalais-ugrilaisen väestön. Tämäkin metallin nimi viittaa siis samoille seuduille kuin aikaisemmin mainitsemani vaskea, hopeaa, tinaa ja rautaa merkitsevät vanhat sanat. Ja jotakin merkinnee sekin seikka, että useimmat näistä sanoista ovat unohduneet kielistä, joiden puhujat asuvat loitolla Uralista. Itämerensuomalaisissa kielissä on jäljellä ainoastaan *vaski*; muille metalleille on germaanisten naapurien kielestä omaksuttu uudet nimet *kulta*, *rauta*, *tina*, *lyijy*, vieläpä *kupari vasken* rinnalle, ja sana *hopea* on saanut uuden merkityksen tarkoitettuaan aiemmin 'pehmeätä'. Samoin on lapissa vanhasta nimistöstä jäljellä vain vasken vastine *vei'ke*. Ja ns. volgalaisiinkin kieliin on ilmestynyt uusi hopeaa merkitsevä sana, mordE *šija*, M *sije*, tšer. *ši*, *šij*.

Että suomalais-ugrilaista kantakieltä puhunut väestö on alunperin asunut sisämaassa, tuntuu käyvän ilmi siitäkin tosiasiaista, ettei koko suomalais-ugrilaisesta kielikunnasta ole osoitettavissa ainoatakaan vanhaa omaperäistä meren nimitystä. Jokea, puroa, virtaa, koskea, järveä, lampea jne. merkitseviä sanoja on sen sijaan useita, tietenkin siitä syystä, että kaikkia näitä

vesiä on asuinpaikoilla tavattu. Ainoa sana, joka näyttää esiintyvän useamassa kuin yhdessä kielessä, on vanhojen kansanrunojemme myyttillinen *sarajas*, joka useimmiten esiintyy meren, liedon meren, Pohjolan joen, Tuonelan joen ym. yhteydessä ja niiden kertosanana. Siihen on näet verrattavissa votj. *zarež*, *zaridž* 'Meer' ja syrj. *saridž* 'warme Gegend, wohin Zugvögel ziehen; Meer', josta lainattuja ovat vog. *šjārś*, *šārś* jne. 'Meer; grosser, sehr Weicher Sumpf' ja ostj. *sārāt*, *fārās*, jne. 'Meer'. Mutta tämäkin sana on vierasperäinen, ilmeisesti iranilaisilta lainattu, kuten Setälä on osoittanut.¹ Sen originaalia edustaa lähinnä av. (Barth.) *zrayah-* '(ausgedehnte Wasserfläche so viel als) See, Meer', joka niinikään usein, esim. *vouru.kaša-* 'mit weit(ausgedehnt)en Buchten' sanan yhteydessä, esiintyy myyttillisen maailmanmeren nimenä («Name eines grossen Sees, der in der Vorstellung mit dem Weltozean zusammenfloss» —meren, jonka keskellä seisoo myyttillinen puu *vīspō.biš* —) ja joka *pūiti'ka-* 'zur Läuterung dienend' adjektiivin seurassa on «Name eines Sees, des Klärbeckens für alle verunreinigten Wasser»; avestan sanan etymologisia vastineita ovat sanskr. *ṛāyas-* 'Ansturm, Anlauf, Lauf, Strom', mpers. *drayah-* 'Meer', npers. *deryā* 'Meer; grosser Fluss' jne. On hyvin todennäköistä, että sana esim. kosmologisten myyttien mukana on iranilaisilta jo ammoin kulkeutunut erikseen permiläisille ja erikseen itämerensuomalaisille kansoille.² Eikä se missään tapauksessa sisällä vähäisintäkään todistusta siitä, että nämä kansat muinoin vielä yhtenä eläessään olisivat asuneet jonkin meren rannikolla. Ja itämerensuomalaiset ovat oppineet esim. sanan *meri* vasta balttilaisilta naapureiltaan ilmeisesti jossain Itämeren itäpuolella, Suomenlahden ja Laatokan eteläpuolella.

Kaikki tähän asti mainitsemani sanastolliset, kasvimaantieteelliset, geologiset ym. tosiseikat näyttävät siis viittaavan samaan suuntaan, Itä-Venäjälle päin.

Tämän jälkeen olisi koetettava tarkastella, kykenevätkö mahdollisesti jotkin toiset näihin verrattavat tai muunlaiset argumentit, esim. prof. Vilkkunan esittämät, osoittamaan niihin perustuvat johtopäätökset kestävämmiksi ja hänen käsityskantansa todennäköiseksi.

Aloittaakseni itselleni tutuimmasta piiristä ja jatkaakseni siitä, mihin juuri ennätin, mainitsen heti, etten ole mistään suomalais-ugrilaisesta kielestä, en edes itämerensuomalaisista kielistä tai lapista, joiden puhujat asuvat meren läheisyydessä, kyennyt löytämään vanhaa sanastoa, joka todistettavasti alunperin olisi kuulunut merenkulun alalle. Yleisesti vesiliikenteen piiriin kuuluvia sanoja on kylläkin melko runsaasti, mutta järjestään sellaisia,

¹ Festschrift Vilhelm Thomsen 1912, s. 188—191.

² Vrt. Y. H. TOIVONEN Ison tammen ongelma (SUSA LIII, 2), s. 20—22, Le gros chène (ibid.), s. 55—59.

jotka vähintään yhtä hyvin tarkoittavat joki- ja järvikulkuneuvoja ja niiden käyttöä kuin meren rannikon asukkaiden varusteita ja toimia. Ja on täysin luonnollista, että esim. sinäkin runsaasti kahden vuosituhannen aikana, jonka itämerensuomalaiset kielimiesten tähänastisen käsityksen mukaan ovat Itämeren partailla asuneet, tällaiset sanat ovat voineet mukautua palvelemaan merellä-liikkujan tarpeita, samalla kuin esim. niiden tarkoittamat alukset ovat saaneet uusia tarkoituksia vastaavan rakenteen. Huomattava kuitenkin on, että esim. *laiva* 'Schiff' sanan vastine aivan meren rannalla asuvien liiviläisten kielessä vielä nykyäänkin merkitsee yleensä 'venettä' ja vepsäläisten kielessä jopa 'huonoa venettä'. Olkoonpa sana balttilaista alkujuurta tai omaperäinen (= mord. *luv* 'Krippe'), niin mikään ei todista, että se alkujaan olisi tarkoittanut merellä käytettävää alusta, vaan yleensä 'venettä' tai 'ruuhta'. Sana *haaksi* 'Schiff' taas on aikaisemmin todennäköisesti merkinnyt jotain pientä astiaa; sen mordvalaisen vastineen merkitys on 'pata'. Kehitys on ilmeisesti käynyt samaan suuntaan kuin esim. sanaperheessä *astia* 'Gefäss', jolla esim. Rauman murteessa ja vepsän kielessä on merkitys 'laiva'.¹ Suom. *haapio* 'espener Kahn; grosser Kahn' on tietenkin verraten myöhäinen *haapa* 'Espe' sanan johdannainen, *uisko* 'Fährboot' korkeintaan myöhäiskantasuomeen ulottuva nimitys; *purje* 'Segel' sanan omaperäisyydestä ei ole ehdottomia takeita, jne. Muut Vilkunan mainitsemat saman alan vanhat sanat, suom. *kuiri*, *kuiru* 'langes u. schmales Boot', *saima* 'grosses und offenes (oder zur Hälfte mit Verdeck versehenes) Boot, Schute', *vene* 'Boot, Kahn', *mela* 'Steuerruder', *soutaa* 'rudern', vir. *saps* 'Steuereruder' ovat kaikki sellaisia, että ne todistavat niitä käyttäneen väestön asuneen vain jonkin veden, esim. joen tai järven, läheisyydessä ja liikkuneen vesillä, mutta ei välttämättä merellä. Eivät myöskään sellaiset pääasiassa meressä tai sen läheisyydessä, mutta osaksi sisävesissäkin tai niiden rannoilla elävän faunan nimistöön kuuluvat sanat kuin *hylje* 'Robbe', *halli* 'Kegelrobbe', *haili* 'Ström-ling, Ostseehering', todista suuria siihen tai tähän suuntaan, koska niistä ainoatakaan ei voida ehdottomasti todistaa kantasuomalaista kautta vanhemaksi; esim. *halli* on selvästi värin perusteella annettu nimitys. Lokkia merkitsevä *kajava* (*kaija*, *kaika* jne.) taas tuntuu, laajalta näyttävästä levineisyydestään huolimatta (huom. lp. *gaggjeg*, syrj. *gada*, vog. *khajèχ*, samJur. *ho*) onomatopoeettiselta, lokin ääntelyä jäljittelevältä sanalta. Ja sitä paitsi, kalalokkihan liikkuu ja pesii laajalti sisävesienkin lähistöllä, mm. Venäjällä aina Volgan alaosilla saakka.

¹ Samanlaisia esimerkkejä voidaan esittää muistakin kielistä: ven. *sudno*, joka nykyään tarkoittaa 'alusta, laivaa', on aikaisemmin merkinnyt 'vatia, maljaa', ransk. *vaisseau* merkitsee sekä 'astiaa' että 'laivaa', ital. *vascello* 'laivaa' jne. ja niiden pohjana oleva lat. *vascellum* 'pienää astiaa', saks. *Schiff* 'laivaa, alusta' ja '(uuniin muurattua) vesikattilaa', mys. *scif* 'laivaa' ja 'astiaa' jne.

Luotettavia eivät ole nekään todistukset, joita teorian tueksi on etsitty slaavilaisperäisten lainasanojemme piiristä. Esim. suom. *ies* 'Joch' jne. (< *iyes) sanaa ei ole pakko palauttaa johonkin varhaiskantaslaavin *iges muotoon, vaan myöhäiskantasuomen *iyes saattaa, kuten aikaisemmin olen huomauttanut¹, edustaa myöhempää kantaslaavin **jbžese-* asua: myöhäiskantasuomelle outo *ž* on vallan hyvin voitu substituoida sitä kuulovaikutukseltaan muistuttavalla tutulla *γ* äänteellä. Suom. *kimalainen*, aun. *kimaleh*, vatj. *tšimo*, *tšimolain*, vir. *kimalane* 'Biene' sanan slaavilaisperäisyydestä ei ole täyttä varmuutta. JALO KALIMA on esittänyt² sen huomiota ansaitsevan mahdollisuuden, että tämä sana on johdannainen samasta *kima-*vartalosta kuin suom. (Sakkula, Metsäpirtti) *kimara* 'Honig, wenn es noch nicht aus der Wabe herausgenommen ist', (Lönnr.) *kimala*, *kimara* 'bittersötma', *kivenkimara*, *kiven kimalainen* 'stensöta, bergsöta', samaan tapaan siis kuin esim. suom. *mesiäinen*, *metiäinen*, vir. *mesilane* 'Biene' on johtunut *mesi* sanasta. Suom. *hirsi* 'Balken, Stock', vir. *hirs* 'Zaunstange, gespaltener Zaunholz' jne. sanan selittäminen slaavilaisperäiseksi ja joidenkin asutushistoriallisten päätelmien perustaminen tämän selityksen varaan olisi parhaassa tapauksessa vain uhkarohkea yritys.

Ei sekään, mitä Vilkuna päättelee varhaisarjalaiseksi lainaksi selittämänsä suom. *ola* 'Kiesel' sanan perusteella, tunnu, useastakaan syystä, uskottavalta. Vaikka Lidénin esittämä yhdistelmä lät. *uõla* 'der Kiesel, ein kleiner, runder Stein; das Ei', liett. *ũla* 'Fels', *al-ka* 'Buckel, Knopf', nsl. *ole* (gen. *olesa*) 'Geschwür', sanskr. *aṣṭhīlā* 'Kugel; runder Stein, Kiesel; Amboss; Obstkern; eine kugelige, steinharte Anschwellung am Unterleibe' olisikin oikea, edellyttäen, että sanskritin sana palautuu indoeur. **ol-s-thi-* kantaan, jossa alkuosa edustaisi oletettavaa **oles-* vartaloa, niin sittenkin on olemassa toinen mahdollisuus. Suom., aun. *ola*, karj., lyyd., veps. *ola*, lpKld. *uoḱll*, T *uoḱlle* 'Feuerstein, Kieselstein', mord. *al* 'Ei' sanasikermä voi olla peräisin balttilaiselta taholta, lät. *uõla* 'Kiesel; Ei' ja liett. *ũla* 'Fels' sanojen edustamasta originaalista. Valitettavasti vain meikäläiseltä taholta tunnetaan ennestään ainoastaan yksi varma balttilaisperäinen lainasana, jonka originaalissa, kuten puheenaolevassakin sanassa, on ollut diftongi *uo*. Sellainen on sana *luuta* 'Besen' jne., jossa siis *uo*:n edustajana on *ũ*. Toinen mahdollinen on sana *nuode* 'Schwager' jne. (lät. *znuõts* 'Schwiegersohn; Schwager'), jossa siis esiintyy *uo* < *õ*. Kalima on selittänyt³, ilmeisesti oikein, tämän mahdollisen horjumuuden johtuvan siitä, ettei kantasuomessa ollut *uo* diftongia, joten se oli korvattava joko *ũ*:lla tai *õ*:lla. Kun näin harvojen, todella

¹ Virittäjä 1951, s. 312.

² Suomal. Tiedeakat. Toimit. B XXVII, s. 66—71.

³ Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat, s. 72.

mahdollisimman harvojen, tapausten pohjalla on mahdotonta muodostaa minkäänlaista käsitystä säännönmukaisesta edustuksesta, on täysin mahdollista, että myös suom. *ola* jne. on balttilaista alkuperää. Ainakin mord. *al* on palautettavissa aikaisempaan muotoon **ōla* (huom. suom. *suola* <**sōla* > mord. *sal* 'Salz'), itämerensuomalaiset muodot **ola* ja lapin muodot **ola* (> **ōla*) asuun. Mutta vaikkapa sana olisikin varhaisarjalaista alkuperää, niin se vaivoin todistaa, että sen lainaajat olisivat asuneet seudulla, missä ei ollut piikiveä. Vilkuna tosin arvelee: «Jos itämerensuomalaiset ja lappalaiset olisivat itse asuneet piirikkaalla sisä-Venäjällä, esim. Valdain alueella, he eivät olisi tarvinnut kotoiselle ase- ja työkaluaineelle vierasperäistä nimitystä.» Mutta ensinnäkään eivät varhais- tai kanta-arjalaisia lainoja ole omaksuneet vasta itämerensuomalaiset tai lappalaiset, vaan jo suomalais-ugrilaisen kantakielen puhujat, joilta tällaiset sanat ovat menneet perinnöksi mm. itämerensuomalaisiin kieliin ja lappiin. Toiseksi: ei jonkin sanan oppiminen ja omaksuminen naapurin kielestä suinkaan aina todista sitä, että vasta sen mukana olisi opittu tuntemaan sen ilmaisema ja tarkoittama käsitekin. Eivät esim. kantasuomalaiset lainatessaan balteilta sanat *hammas*, *kaula*, *napa*, *reisi* varmaankaan asuneet seuduilla, missä tämännimiset ruumiinosat olivat tuntemattomia, eikä heidän tämäntapaisesta syystä tarvinnut omaksua germaaneilta sanoja *äiti*, *hartiot*, *lantiot*, *maha*, *mako*, *hipiä*, *aalto*, *multa*, *hunaja*. Olihan heidän kielessään sitäpaitsi jo ammoisista ajoista saakka *olan* synonyymi *pii* (ks. ed. s. 12).

Yleisesti on siis todettava, ettei ole ainakaan tähän asti esitetty ainoatakaan sellaista sanastollista tai muuta kielen alalle kuuluvaa seikkaa, joka todistaisi edes itämerensuomalaisten, saati sitten kaikkien suomalais-ugrilaisten kansojen kantaheimon alkujaan taikka edes kovin useita vuosituhansia asuneen meren välittömässä läheisyydessä.

Tuskin myöskään se hevosten tutkijan, toht. V. Rislakin toteamus, «että jalostamaton karjalainen hevonen on tyypiltään ponihevonen ja että se kuuluu alkuperäiseen pohjoiseurooppalaiseen leveäotsaiseen, lyhytkuonoiseen rotuun», on poistanut kovinkaan tärkeätä niistä argumenteista, «jotka muka osoittavat itämerensuomalaisten vaeltaneen sisä-Venäjältä länteen», kuten prof. Vilkuna arvelee kirjoituksessaan «Suomalaisen hevosen alkuperästä»¹ sekä lisää: «Vaellussuuntaa voitaneen pitää päinvastaisena.» Eiköhän ole otettava lukuun sellainenkin mahdollisuus, että kantasuomalaiset, jos heillä aiemmin oli ollut esim. itäiseen rotuun kuuluvia hevosia, Itämeren läheisyydessä syystä tai toisesta vähitellen naapureiltaan omaksuivat uuden hevosrodun!

Lopuksi olisi lausuttava muutama sana niistä arkeologian piiriin kuulu-

¹ Uusi Suomi 1951, n:o 203.

vista argumenteista, joiden niiden esittäjät sekä heihin liittyen myös prof. Vilkuna katsovat todistavan, että itämerensuomalaisten esivanhemmat ovat ainakin paljon kauemmin, kuin aikaisemmin on oletettu, asuneet esim. nykyisen Viron alueella.

On huomatakseni esitetty kaksi esihistoriallista seikkaa mainitun käsityksen tueksi. Ensimmäisenä ovat «ns. kivipanoshaudat, joiden alue laajimmillaan ulottuu Länsi-Suomesta yli Viron Pohjois-Latviaan Koivajoen seutuville saakka» ja joiden «alkumuodot palautuvat kauas pronssikaudelle, ainakin viimeisen esikristillisen vuosituhannen alkupuolelle ja ulottuvat Virossa erilaisina muunnoksina lähes historialliseen aikaan saakka». «Tässä mahdollisesti piirtyy ikivanha itämerensuomalainen kanta-alue, jossa paikallinen kontinueetti on jatkunut läpi kolmen vuosituhannen», arvelee Vilkuna ja jatkaa: «kalmistot ja hautaustavat vanhoillisuudessaan ja esinerunsauudessaan ovat arkeologisesti tärkeimmät kansallisuustunnusmerkit, koska ne kunakin aikana liittäivät elävät asujamet esi-isiinsä». Toisena todistuskappaleena ovat virolaiset muinaislinnat, joista «ikäänsä nähden merkillisin» on Saarenmaan itärannalla sijaitseva Asvan asuntolinna, «jonkinlainen sukukuntalinnoitus, siis kylä suojaudessa maastossa veden aikoinaan ympäröimällä matalalla harjanteella». Kaivaukset ovat johtaneet päätelmiin, «että Asvan linnakylässä on asuttu jo 8. vuosisadalla ennen ajanlaskumme alkua ja että siitä on luovuttu vasta tuhannen vuotta kestäneen käytön jälkeen». Asvan linna on tutkijain käsityksen mukaan ollut ns. gorodištše, joita on tavattu runsaasti Itä- ja Keski-Venäjällä vuosien 800 e. Kr.—1000 j. Kr. välisenä aikana, ja tältä vanhalta gorodištše-pohjalta on heidän mukaansa balttilainen muinaislinnajakso noussut ja kehittynyt.

Saattaa ollakin niin, että nämä seikat todella osoittavat itämerensuomalaista väestöä asuneen esim. nykyisen Viron alueella jo varhemmin, kuin kielentutkijat ovat olettaneet, että siis kielimiesten varovasti esittämää kronologiaa on tarkistettava, mutta ei tällä silti vielä ole tehty edes todennäköiseksi, että voitaisiin «lähinnä uusimman esihistoriallisen aineiston perusteella puhua» edes varovaisesti «Itämerenmaista samassa mielessä kuin Castrén Altaista», t. s. olettaa, että suomensukuisten kansojen alkukoti olisi ollut täällä. Sitä paitsi ei Viron lähes puoltatoistasataa muinaislinnaa liene kaikkia vielä perusteellisesti tutkittu, joten ei tiedetä, mitä mahdollisia yllättäviä seikkoja niidenkin kätköistä saattaa paljastua. Ja kuten prof. Vilkunakin mainitsee, gorodištše-tyyppisiä rakennelmia on runsaasti tavattu Sisä- ja Itä-Venäjälläkin. Varmaan jo suomalais-ugrilaisella, jopa uralilaisella kantaväestöllä on ollut tällaisia, jonkinlaisella suojevallilla varustettuja «linnakyliä». Sitä todistaa seuraava tunnettu, ikivanha sana, jolla alkuaan näyttää olleen juuri tämäntapainen merkitys:

mord. *oš* 'Stadt; alte Festung' | vog. *ūs*, *ōš*, *βūs* 'Zaun; eingezäunter Platz, Hof; Stadt' | ostjKr. *uotš* 'Stadt; mit einem etwa mannshohem Balkenzaun umgebener Hof, in den man die Fuder vor den Hunden in Schutz brachte (veralt.)', V. Vj. *uatš* 'Stadt', Kaz. *u^oš* 'Stadt; Kirchdorf; (in Liedern) grosses ostj. Dorf' || samJur. *uā*, *wā* 'Zaun', *wāt* 'Umzäunung', O *koač*, *kuač*, jne. 'Stadt, Burg'.

Lienee ainakin harkitsemisen arvoinen sellainen mahdollisuus, että Itämeren partailla tavatut linnakylät perimmältä polveutuisivat juuri tällaisista uralilaisista, jonkinlaisella aidalla tai vallilla suojatuista «kylistä» tai leiripaikoista.

Ja lisäksi: onhan tunnettu ja tunnustettu tosiasia, että arkeologia vain ani harvoin pystyy sanomaan jotain ehdottoman varmaa jonkin varhaisen esihistoriallisen löydön tai kulttuurin edustaman väestön kansallisuudesta ja kielestä. Kustaa Vilkuna on epäilemättä osunut oikeaan lausudessaan: «Perin tavallinen on se harhaluulo, että kansankulttuuri-ilmiöiden levinneisyysrajat yhtyvät kieli- eli kansallisuusrajoihin», ja: «kansallisuusrajat ja kulttuurirajat eivät satu yhteen».¹ Tämän uskon monessa tapauksessa pitävän paikkansa muinaisuudenkin suhteen. Käsitellessään Keski-Venäjän kivikautta A. M. Tallgren lausuu²: «Siinä on sukulaisuutta mm. Suomen kivikautisen viljelyn kanssa, mikä kai riippuu ensi sijassa elinkeinojen yhtäläisyydestä. Se edustaa liikkuvaa jokivarsien leiri-, so. kalastaja-asutusta; sellaisen aineellisen elämän työvälaineet saavat suureksi osaksi muotonsa elinkeinojen vaatimuksien ja käytettävän raaka-aineen mukaan (kivi, pii, liuske, sarvi, luu) paljon enemmän kuin 'kansallisen' rajan mukaan. Vain ornamenttiikka, etenkin saviastiain koristelu, on paikallista ja kansallista vaikkei varmaanakaan sellaiseen sidottu.» Ja selvitellessään Inkerinmaan muinaisasutusta, nimenomaan kivikauden oloja, sama tutkija myöntää³, että löytöjen perusteella «ei ole mitään mahdollisuutta tehdä päätelmiä väestön kansallisuudesta». Tämäntapaisia «tunnustuksia» ei suinkaan olisi mahdotonta esittää lisää arkeologisesta kirjallisuudesta; nämä ovat vain sattumalta osuneet silmään. — Sallittakoon vielä asian valaisuksi seuraava, joskus luennoilla esittämäni ajatuskoe. Kuvitelkaamme, että koko Suomi yhtäkkiä hautautuisi Pompeijin tavoin paksun tuhka- ja laavakerroksen alle eikä säilyisi mitään tietoa siitä, että maassamme sitä ennen asui sekä suomen- että ruotsinkielistä väestöä. Voimme olla kutakuinkin varmat siitä, ettei tuhopeitteen alta esiin lapioitujen kansanomaisten työkalujen tai muiden käyttöesineiden perusteella kyettäisi tuota seikkaa paljastamaan tai kummankin väestön asuma-alueiden rajoja selville saamaan. Ainakin muutamat suomenkielisen asutuksen piiriin

¹ Suomen Museoliiton julkaisuja 6, s. 64; Virittäjä 1938, s. 312.

² Suomen Kulttuurihistoria I, s. 31.

³ Suomal. Tiedeak. Esit. ja Pöytäk. 1937, s. 45.

sisältyvät levinneisyysrajat varomaton tutkija helposti voisi selittää kieli- ja kansallisuusrajoiksi, jos hänellä olisi aavistus tällaisten olemassaolosta. Tuskin minkään esine- ja työkalutyypin esiintymisalue olisi sama kuin suomen tai ruotsin kielen todellinen alue.

On itsestään selvää, että tällaisia muinaisuuden hämärään peittyviä asioita pohdittaessa ja niihin selvyttä etsittäessä on koetettava käyttää hyväksi kaikkia mahdollisuuksia, tietenkin myös arkeologian tarjoamia keinoja ja kriterioita; ja niin on yleensä tehtykin. Selvää on myös, että eri tieteenhaarojen alalla tehtyjen päätelmien paikkansapitävyys tällaisessa yhteisyrityksessä joutuu koetukselle. Johtopäätöksien virheellisyys vie helposti ristiriitaisiin tuloksiin, ja tällöin on tietysti eri alojen edustajien koetettava tarkistaa kantansa ja omien metodien pätevyyttä. Käytettävissä olevien tietojen riittämättömyys tuottaa tietysti tässä, kuten muussakin tutkimustyössä, suuria vaikeuksia ja aiheuttaa monia virheitä. Mutta aineiston lisääntyessä, subjektiivisten ja heikosti perusteltujen olettamusten karistessa pois sekä tutkimuksen muutenkin kaikin puolin edistyessä toivottavasti sukumme vanhimpien asuinpaikkojen selvittelyssä askel askelelta päästään tuloksiin, joita eri alojen pätevät edustajat voivat pitää todennäköisinä.

Toistaiseksi ainakin näyttävät eräät arkeologien väitteet sellaisilta, että kielentutkijan on niitä mahdoton hyväksyä. Mikäli nykyään joku vielä kannattaa esim. sellaista joskus esitettyä mielipidettä, että suomalaiset olisivat varhaisesta kivikaudesta saakka yhtäjaksoisesti asuneet nykyisessä kotimaassaan, niin on pakko jälleen selvin sanoin lausua, että se kielentutkijan käsityksen mukaan on täysin mahdotonta. Eihän esim. vanhojen indoeurooppalaisten ja balttilaisten lainasanojen olemassaoloa suomessa siinä tapauksessa voitaisi millään järkevällä tavalla selittää, monista muista vaikeuksista puhumatta. Mutta siihen toisten arkeologien, Alfred Hackmanin ym., esittämään ajatukseen, että suomalaisten muutto Suomenlahden pohjoispuolelle olisi alkanut ensimmäisinä vuosisatoina Kristuksen syntymän jälkeen, kielitieteen edustaja voi edelleen yhtyä.¹ Ja jo tästäkin tuntuu olevan pääteltävissä, että kantasuomalaisten on ennen sitä täytynyt asua jokin aika, varmaankin muutamia vuosisatoja, Suomenlahden eteläpuolella, missä ovat tutustuneet avomerellä liikkumiseen, kehittäneet omia joki- ja järvi-veneitään merikelpoisiksi aluksiksi, oppineet naapureiltaan tälle alalle kuuluvaa tekniikkaa sekä saaneet tietoja meren pohjoispuolella olevista edullisista kalavesistä ja turkisten hankintamahdollisuuksista.

Aivan eri asia taasen on ja perinpohjaisemman pohdinnan, kuin mihin

¹ Ainakin osa nykyisistä arkeologeistamme näyttää yhä olevan samalla kannalla, esim. AARNE ÄYRÄPÄÄ (Esihistoriallisen ajan asutus: Suomen maantieteen käsikirja², s. 264—267, Kulturförhållandena i Finland före finnarnas invandring: SMYA LII, 1, s. 95, 96) ja ELLA KIVIKOSKI (Ensimmäiset suomalaiset: Kalevalaseuran vuosikirja 32, s. 86—98).

nyt on aikaa, ansaitsisi sellainen arkeologien lausuma olettamus, että koko laaja-alainen, Veikselin suulta lähtien Itämerestä, Pohjanlahdesta ja Ruijasta Länsi-Siperiaan ulottuva kampakeraaminen kivikauden kulttuurialue edustaisi kansallisuudeltaan suomalais-ugrilaista alkukulttuuria ja että siis esim. Suomen maassa ennen nykyisten suomalaisten saapumista asunut suomalais-ugrilainen väestö olisi joko vetäytynyt täältä pois tai sulautunut uusiin tulokkaisiin. Tulkoon vain lyhyesti sanotuksi, etten ole huomannut esitetyn sitovaa todistusta siitä, että koko puheena oleva laaja alue olisi ollut kieleltään ja kansallisuudeltaan yhtenäistä. Kielentutkija voi pitää jotakuinkin varmana, että suomalais-ugrilainen kantakansa (tai suomalais-ugrilaiset heimot) varhaisella kehitysasteellaan on kuulunut tähän kulttuuripiiriin¹ ja asustanut jossain sen Uralin läheisyydessä olevilla alueilla. Tämmöisen johtopäätöksen tekoon kielentutkimus antaa, kuten edellä olen osoittanut, useitakin viitteitä, mutta paljon laajempia alueita tavoitteleviin tuskin ainoatakaan, ennen kuin vasta myöhemminä kausina, kielellisen ja kansallisen yhteyden ensimmäisen hajoamisen jälkeen.

Ajallisestikin tämä on täysin mahdollista, sikäli kuin kampakeraamisen kulttuurin aikaisimmat ilmaantumiset on sijoitettava noin 3000 paikkeille e. Kr.² Ennen tätä ajankohtaa — ehkäpä jo n. 3500 e. Kr. — voidaan ajatella uralilaisen kantakielen jakaantuneen kahtia ja suomalais-ugrilaisen kauden alkaneen. Ja melko pian tämän jälkeen voidaan olettaa myös vanhimpien indoeurooppalaisten lainasanojen alkaneen tulla suomalais-ugrilaiseen kantakieleen. Näiden lainasanojen iästä, saantiajasta on tutkijain kesken tosin ollut melkoista erimielisyyttä, mutta kun otetaan pohjaksi eräät kutakuinkin varmat tosiasiat indoeurooppalaisten kansojen varhais- ja esihistorian alalta, niin näyttää olevan mahdollista esittää tässä suhteessa ainakin jossain määrin todennäköisiä päätelmiä. Niinpä luvuilaiset, jotka lienevät alkujaan puhuneet indoeurooppalaista kieltä, saapuivat ehkä n. 2500 e. Kr. Vähän-Aasian Kilikiaan ja joutuivat n. 1860 e. Kr. Khatti-valtakunnan alaisiksi. Ja heettiläiset, jotka varmasti olivat indoeurooppalaisia ja puhuivat kentumkieltä, saapuivat n. v:n 2000 vaiheilla Vähään-Aasiaan, missä valtasivat Khattin kaupungin ja perustivat heettiläisen suurvallan n. 1810 e. Kr. Kreikkalaiset, ensimmäisinä joonialaiset, saapuivat melko yleisesti omaksutun käsityksen mukaan nykyiseen kotimaahansa n. v:n 2000 paikkeilla e. Kr. Pohjoisintialaisen Harappä-kulttuurin hävittivät n. 2000 e. Kr. luoteesta päin hyökänneet heimot, ja yleisesti tämä hyökkäys kai asetetaan yhteyteen indoeurooppalaisten leviämisen kanssa luoteesta kaakkoon. Ja useiden tutkijain mielipiteen mukaan intialaisen kirjallisuuden varhaisimmat muisto-

¹ Vrt. AARNE ÄYRÄPÄÄ *Acta Archeologica* XXI, s. 41.

² AARNE ÄYRÄPÄÄ *m.p.* s. 40, huom. kuitenkin *Corolla Archaeologica* s. 31.

merkit, vanhimmat Rigveda-hymnit, ovat peräisin n. v:n 1500 tienoilta e. Kr., jolloin Intian arjalaiset jo asuivat molemmin puolin Indus-joen yläjuoksua.

Kun on pidettävä ilmeisenä, että nämä paikallisesti toisilleen etäiset muinaisajan kansat, Balkanin kreikkalaiset, Vähän-Aasian heettiläiset ja Intian arjalaiset, kielellisestikin ovat olleet toisistaan jo varsin etäällä ja että tähän etääntymiseen ynnä kielelliseen erilaistumiseen välttämättä on tarvittu sangen pitkä ajanjakso, niin tuntuu todennäköiseltä, etteivät tätä ole arvioineet ainakaan liian lyhyeksi ne tutkijat, jotka uskovat indoeurooppalaisen kantakansan viimeistään n. 3000 hajaantuneen yhteisiltä asuinsijoiltaan eri suunnille ja samalla kielellisenkin yhteyden ja yhtenäisyyden särkyneen. On mielenkiintoista havaita, että muutamat arkeologitkin katsovat tämän ajankohdan mahdolliseksi, kuten näkyy Kööpenhaminan neuvotte-lujen selostuksesta.¹ Ja koska, kuten edellä olen muutamien esimerkein osoit-tanut, suomalais-ugrilaiseen kantakieleen on saatu lainasanoja sekä hyvin varhaisesta esiarjalaisesta kielimuodosta, jopa nähtävästi ihan indoeurooppa-laisesta kantakielestä, että tämän myöhemmästä haarautumasta kanta-arjasta, niin näyttää tästä olevan tehtävissä sellainen johtopäätös, että kum-paakin kantakieltä — indoeurooppalaista ja suomalais-ugrilaista — on puhuttu osittain samoihin aikoihin, mutta että jälkimmäisen olennainen yhtenäisyys on jatkunut kauemmin ja hajaantunut myöhemmin kuin edel-lisen.

Monista syistä, joihin nyt ei ole tilaisuutta perinpohjin syventyä, olen taipuvainen uskomaan, että suomalais-ugrilainen yhteiskausi on päättynyt jo n. 3000—2500 e. Kr. Tämä taas olisi mahdollista, jos indoeurooppalaisen kantakielen ja -kansan lopullinen hajaantuminen voitaisiin sijoittaa tätä varhaisempaan ajankohtaan, aina neljännen esikristillisen vuosituhannen lopulle; vihjauksen tämmöiseenkin mahdollisuuteen olen huomaavinani J. Brøndstedin äsken mainitsemastani kirjoituksesta (s. 5). Tällöin olisi mahdol-lista suomalais-ugrilaisella puolen tarkistaa myöhempiäkin, melko summit-taisia kronologisia päätelmiä. Jos siis suomalais-ugrilaisen kantakielen puhu-jista n. 3000—2500 e. Kr. on lohjennut ja Itä-Venäjän aroseudulle siirtynyt ns. ugrilainen haara, ostjakkien, vogulien ja madjarien yhteisheimo, niin jäljelle jääneen suomalais-permalaisen väestörungon voitaisiin olettaa pysy-neen kielellisesti suurin piirtein yhtenäisenä arviolta n. v:n 1500 tienoille e. Kr., permalaisen haaran, votjakkien ja syrjäänien yhteisheimon siis näihin aikoihin joutuneen tästä erilleen, ehkä Vetlugan tienoille, ja suomalais-volga-laisen haaran mahdollisesti jonnekin Okan ja Valdain välimaille, kuten

¹ JOHANNES BRÖNSTED Corolla Archaeologica s. 4—5.

esim. A. M. Tallgren aikanaan otaksui (Suomen suku I 203). Tämän eron jälkeisen pääväestön kielen, ns. suomalais-volgalaisen kielimuodon hajaantuminen kahtia, esikantasuomeksi ja mordvan ynnä tšeremissin yhteiseksi kantakieleksi — mikäli sellaista voidaan olettaa —, saatettaisiin silloin sijoittaa esim. n. v:n 1000 tienoille e. Kr. ja varhaisten kantasuomalaisten olettaa joutuneen balttilaisten naapuruuteen ja Baltian maihin ainakin muutamia vuosisatoja aikaisemmin kuin yleisesti on otaksuttu ennen Asva-kulttuurin tunnetuksi tuleamista, ainakin noin ensimmäisen esikristillisen vuosituhannen puolivälin seuduilla, kuten puolestani jo ennenkin olen pitänyt mahdollisena.¹ Tällöin ei oikeastaan enää olisi suurtakaan ristiriitaa kielentutkimuksen ja Itämerenmaiden esihistorian päätelmien välillä.

Mainitsemani, n. 3000—2500 e. Kr. tapahtuneen ugrilaisen haaran irtaantumisen jälkeen seuranneena ns. suomalais-permalaisena kautena on jäljelle jääneen runkoväestön kulttuuri edistynyt suuresti. Etenkin on huomattava, että maanviljelys on saanut entistä tärkeämmän sijan elinkeinojen joukossa. Sitä osoittavat monet tärkeät kulttuurisanat, mm. seuraavat:

mordE *norov*, M *noru* 'Getreide' | syrj. *nur* 'Mehlzusatz zur Suppe';

mordE *suro*, M *sura* 'Hirse' (> liett. *sóra* id.) | votj. *zer* 'Roggentrespe (Bromus secalinus)' | syrj. *zer* 'Hafer';

mordE *pineme*, M *pinám* 'Hafer' | syrj. *panov*, *pane·v*, *panō* 'Spreu, Kaff, Kleie; Griess, Graupen';

mord. *tšuzž*, *šuzž* 'Gerste' | tšer. *šož* id. | votj. *tšuzžjem* 'Malz' | syrj. *tšuzž* id.;

mord. *rož* 'Roggen' | tšer. *urža·*, *ruža* id. | votj. *džizjeg* id. | syrj. *rudžeg* id.;

suom. *vehnä* 'Weizen' | mord. *viš* 'Spelt' | tšer. *βi·stā*, *βi·štā* 'Spelt, Dinkel' | votj. *vadžž*, *važ* id.;

tšer. *keralan*, *kuralan* 'pflügen' | votj. *giriñi* id. | syrj. *gerni* id.;

suom. *riihi* 'Darre' | votj. *iñšir*, *iñšir*, *šinir*, *šinir* 'Dreschboden' | syrj. *riñiš* 'Getreidedarre, Riege';

suom. *varsta*, *vartta* 'Dreschflegel', vir. *vart* id., *vartama* 'dreschen' | syrj. *vartni* 'dreschen; schlagen', *vartan* 'Dreschflegel';

suom. *pohtaa* 'wannen, worfeln' | mordE *ponžavtoms*, *ponžavtoms*, M *ponžavtoms* 'worfeln, schwingen (Korn)' | votj. *puž* 'Sieb' | syrj. *pož* id.

On tietenkin mahdollista, että näiden vanhastaan tunnettujen etymologisten yhdistelmien joukossa saattaa olla jokunen vääräkin, mutta kun otetaan lukuun myös aikaisemmin mainitsemani, suomalais-ugrilaiselta yhteiskaudelta perityt tämän alan sanat, niin kerääntyy kuitenkin puolisen toistakymmentä sanaa, jotka todistavat tämän elinkeinon huomattavasti edistyneen suomalais-permalaisen yhteiselämän aikana. Tämä seikka taas puoles-

¹ Ks. esim. Suomen kulttuurihistoria I, s. 40.

taan edellyttää, että väestön asuinseutu on ollut tälle toiminnalle riittävän edullinen. Ja koska myös sekä *niinen* ja *niinipuun* että *pähkinä* nynnä lisäksi muudan *jälavan* ki n nimitys on kuulunut silloin puhuttuun kieleen, on asuma-alue varmasti ainakin huomattavalta osalta sijainnut näiden kasvien pohjoisrajan eteläpuolella, kuten jo esim. Setälä aikoinaan päätteli:

suom. *niini* 'Bast' *niinipu* 'Linde' | tšer. *ni, ni, ni* 'Lindenbast (von jungen Linden)' | votj. *niin* 'Lindenbast', *niin-pu* 'Linde' | syrj. *niin* 'Lindenbast', *niin-pu* 'Linde';

suom. *pähkinä* 'Nuss', *pähkinäpuu* 'corylus avellana' | mordE *pešte, peštše*, M *peštε* 'Haselnuss' | tšer. *püks* id. | votj. *puš: puš-moli* id. (*moli, mul'i* 'Beere'); tšer. *nolyā* 'Ulme' | votj. *nulo* id.

Permalaisen heimon erkaantumista seuranneena ajanjaksona, jonka edellä arvelin kestäneen n. 1500—1000 e. Kr., on jäljelle jääneeseen ns. suomalais-volgalaiseen yhteiskieleen ilmestynyt lisää mm. maanviljelyksen ja viljan käsittelyn piiriin kuuluvaa sanastoa, esim. seuraavat:

suom. *huhmar* 'grosser hölzerner Mörser' | mordE *tšovar*, M *šovar* 'Stampftrog, hölzerner Mörser' | tšer. *šuer, šuar* 'hölzerner Mörser';

suom. *petkel* 'scharfes Stampfeisen; Stössel' | mordE *petkel*, M *petkal* 'Mörserkeule; Achse' (nähtävästi iraanil. laina, vrt. sariqoli *petgāl*);

suom. *suurimo* 'Graupe, Griess', *suurus* 'Mehlbrühe zur Suppe; Frühstück' | mordE *šuro*, M *šora* 'Korn, Getreide' | tšer. *šura, šürö* 'Suppe', *šarāš, šūraš* 'Griess, Graupe; Grütze, Brei';

suom. *jauhaa* 'mahlen', *jauho* 'Mehl' | mord. *jažam* 'mahlen; zermalmen' | tšer. *janğāžem, jōŋāžem* 'kauen, wiederkauen; mahlen';

suom. *kyrä* 'hartes Sauerbrot' jne. | mordE *kši, kše*, M *kši* 'Brot'.

Näidenkin sanojen ohella on syytä kiinnittää huomiota vaikkapa vain kahteen tämän aikakauden kielimuotoon kuuluvaan vanhastaan tuttuun puun nimeen:

suom. *tammi* 'Eiche' | mordE *tumo*, M *tuma* id. | tšer. *tum, tumo* id.;

suom. *vaahtera* 'Ahorn' | mordE *ukštör, ukštur*, M *uštör* id. | tšer. *βaštär, βoštär* id.

Kaikkien näiden, täysin varmoilta tuntuvien sanahistoriallisten tosi-asioiden perusteella on tehtävissä johtopäätös, että suomalais-volgalaisen väestön asuinseutu on sijainnut vähintään yhtä etelässä, kenties osaksi etelämpänäkin kuin suomalais-permalaisen väestön. Vaikeampaa sen sijaan on löytää kielellisiä todisteita, jotka pystyisivät edes ylimalkaisesti rajoittamaan puheena olevaa asuma-aluetta itä—länsi -suunnassa. Paikannimien selvittely ehkä saattaa tulevaisuudessa jotakin apua antaa, vaikkakaan tähänastiset yritykset eivät näytä tuottaneen luotettavia tuloksia. Vasta jonkin

verran myöhempiä aikoja tarkoitettaessa voidaan esim. lainasanojen perusteella tehdä joitakin johtopäätöksiä. Niinpä saatetaan pitää ilmeisenä, että balttilaisten kosketusten aikana itämerensuomalainen kantaheimo asui lännempänä tai luoteempana kuin esim. mordvalaisten ja tšeremissien esivanhemmat. Tämä käy ilmi mm. siitä, ettei mordvassa ja varsinkaan tšeremississä ole muuta kuin jokunen balttilaisperäinen sana, ja nekin — kuten näiden kielten oivallinen tuntija H. Paasonen aikanaan lausui — mahdollisesti jonkun kolmannen kielen välityksellä saatuja, siksi erikoinen on muutamien äänneasuu. Ja yhä suuremmiksi näiden kansojen etäisyydet varmaan kasvoivat myöhemmin. Esim. germaanisissa lainasanoissa ei noissa kaukaisemmissä kielissä ole muita kuin mord. *ponda*, *-do* 'Pud (= 40 Pfund); Getreidemass, pudovka' ja tšer. *pundo* 'Geld' (vrt. goot. *pund* 'Pfund') ja sekin ilmeisesti vain muistona siitä, että mordvalaiset ja tšeremissitkin 300-luvulla kuuluivat itägoottien kuninkaan Hermanarikin laajan valtakunnan piiriin ja maksoivat tälle veroa.

Kuten kielitiede jo kauan sitten on osoittanut, ovat suomalais-ugrilaisten kielten keskinäiset sukulaisuussuhteet sellaiset, että näiden kielten lohkeileminen yhteisestä rungosta ja toisistaan kaiken todennäköisyyden mukaan on tapahtunut juuri äsken mainitsemani järjestyksessä. Mutta mainitsemistani, aikaisempien tutkijoiden esittämistä poikkeavista, mutta edelleen hyvin ylimalkaisista aikamääräyksistä on oikeastaan vain ensimmäinen ja viimeinen katsottava jotenkuten todennäköisiksi; niitä en luulisi arkeologiankaan voivan todistaa ehdottomasti vääriksi. Välille jäävissä sen sijaan saattaa hyvinkin olla tarkistamisen varaa. Ehkäpä esim. muinaistiede joskus voi esittää jotakin varmaa niiden täsmällistämiseksi.

Miten nämä kronologiset seikat lopulta kenties selviävätkin, joka tapauksessa on etsittäessä suomalais-ugrilaista alkukotia aina otettava huomioon myös kysymys indoeurooppalaisen alkukodin sijainnista — ja päinvastoin, kuten jo esim. Tomaschek, Schrader ym. ovat huomauttaneet —, kokonaan riippumatta siitä, ratkaako joskus myönteiseen vai kielteiseen suuntaan paljon pohdittu, mutta — kuten sanottu — mielestäni yhä lopullista vastausta vailla oleva kysymys uralilaisten ja indoeurooppalaisten kielten keskinäisestä alkusukulaisuudesta.

Kaikesta nyt esittämästäni lienee riittävän selvästi käynyt ilmi, että katson edelleenkin olevan aihetta etsiä sitä aluetta, jolla suomalais-ugrilainen kanta-väestö, ainakin sen pääosa, kieleltään oleellisesti yhtenäisenä on asunut ja elinkeinojensa vaatimusten mukaan ehkä laajaltikin liikkunut, Itä-Venäjältä, jostain keskisen Volgan sekä tämän lisäjokien, Okan suupuolen ja Kaman keski- ja alajuoksun, seuduilta ynnä täältä Uralin keski- ja eteläosaan ulottuvilta alueilta. Vain näille seuduille tuntuvat y h t ä a i k a a h u o m i o o n

otettuina soveltuvan kaikki ne asian valaisemiseksi etupäässä kielen-
tutkimuksen, mutta myös muinaistieteen, kasvi- ja eläinmaantieteen sekä
geologian piiristä jo kauan sitten ja useaan kertaan esitetyt tosiseikat, joita
jälleen olen maininnut ja pitänyt ehdottomasti huomioon otettavina, sekä ne
uudet, mielestäni tärkeät todisteet, joihin nyt olen vedonnut. Kaikkia aikai-
sempia todistuskappaleita ei ole edes yritetty horjuttaa saati sitten voitu
kumota, ja mainitsemiltani uusilta argumenteilta lienee vaikeata kieltää aina-
kaan kaikkea todistusvoimaa. Sen sijaan ovat ainakin ne kielelliset perusteet,
joita on esitetty toisenlaisen mielipiteen tueksi, järjestään kaikki käsitykseni
mukaan kestävämpiä.

Jälkihuomautus.

Tämän tutkielman olen, suullisesti esittämäni hiukan täydentäen, julkaissut saksan
kielellä («Zur Frage der finnisch-ugrischen Urheimat») Suomalais-ugrilaisen Seuran
Aikakauskirjassa 56. Tähän suomenkieliseen julkaisuun olen jälleen lisännyt muutamia
selvennyksiä ja täydennyksiä suomalais-ugrialaisten kansojen vanhoja kulttuurioloja käsit-
televistä yliopistoluennostani. — Kun saksankielinen esitykseni jo oli ilmestynyt painosta,
sain vähän ennen joulua 1952 käsiini Unkarissa ilmestyvän aikakauskirjan Acta Linguistica
niteen I, 2—4 ja huomasin siihen sisältyvän Irene N. Sebestyénin artikkelin »Zur Frage
des alten Wohngebietes der uralischen Völker», jonka lopussa on päiväys 25. X. 1951.
Luettuani sen, saatan todeta, että unkarilainen tutkija on laajojen sanastollisten, biogeo-
grafisten ym. tarkastelujen pohjalla päättellyt etsittävänsä asuma-alueen sijainneen jonkin
verran pohjoisempana, kuin mitä minä olen pitänyt todennäköisenä. Suomalais-ugri-
lainen asuinseutu («das Wohngebiet der Finno-Ugrier») on hänen mukaansa ulottunut
Kaman yläjuoksun ja Vytšegdan seudulle, vähintään Vytšegdan ala- ja keskijuoksun
paikkeille, Sysola mukaan luettuna, mutta sen on täytynyt ulottua myös Vjatkan keski- ja
yläjuoksun sekä Kaman keskijuoksun tienoille ja käsittää myös näiden jokialueiden lisä-
jokien seutu.

Y. H. TOIVONEN

Zur Frage der finnisch-ugrischen Urheimat

Der Artikel ist eine etwas erweiterte Edi-
tion von dem vom Verfasser in der Jahres-
versammlung der Finnisch-ugrischen Ge-
sellschaft am 2. Dezember 1951 gehaltenen
Eröffnungsvortrag (gedruckt auf deutsch
in JSFOu. 56,1). Der Verfasser kommt
zu der Schlussfolgerung, dass weiterhin
Grund besteht, das Gebiet, wo die finnisch-
ugrische Urbevölkerung, wenigstens ihre
Hauptmasse, im wesentlichen als eine
sprachliche Einheit gewohnt und den For-
derungen des Lebensunterhalts entsprechend
sich vielleicht in weiten Räumen bewegt
hat, in Ostrussland zu suchen, irgendwo in
den Gegenden der mittleren Wolga, des
Unterlaufs oder der Mündung der Oka
und des Mittel- und Unterlaufs der Kama
sowie in den Gegenden des Mittel- und
Südurals auf der europäischen Seite. —
Nach dem der Vortrag in deutscher Sprache

im Drucke erschienen war, kam in die
Hände des Verfassers Tomus I, Fasciculus
2—4 der ungarischen Zeitschrift Acta
Linguistica mit einem am 25. X. 1951
datierten Artikel »Zur Frage des alten
Wohngebietes der uralischen Völker» von
Irene N. Sebestyén. Daraus geht hervor,
dass nach der Meinung der ungarischen
Forscherin »dass Wohngebiet der Finno-
Ugrier» sich »auf die Gegend des Ober-
laufs der Kama, sowie auf die Gegend der
Wytschegda, zum mindesten auf die Ge-
gend des Unter- und Mittellaufs der
Wytschegda, auch die Syssola miteinbe-
griffen», erstreckte, »doch musste es sich
— — — auch auf die Gegend des Mittel-
und Oberlaufs der Wjatka, sowie des
Mittellaufs der Kama, die Gegend der
Nebenflüsse dieser Flusstrecke miteinbe-
griffen, ausdehnen».

Y. H. TOIVONEN